

İHYA

İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi
International Journal of Islamic Studies

İSLÂM BORÇLAR HUKUKUNDA FİİLÎ MÜBADELE YOLUYLA AKİT KURMA: TEÂTÎ (MUÂTÂT) AKDİ

TAATI: MAKING A CONTRACT BY HAND TO HAND SALE IN ISLAMIC LAW OF
OBLIGATIONS

Uğur Bekir DİLEK

Dr. Öğr. Üyesi, Yalova Üniversitesi Hukuk Fakültesi İslam Hukuku Anabilim Dalı
<https://orcid.org/0000-0002-3606-0959>, ugurbekir@hotmail.com

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 27 Nisan 2021/27 April 2021

Kabul Tarihi / Accepted: 14 Temmuz 2021 / 14 July 2021

Yayın Tarihi / Published: 25 Temmuz 2021 / 25 July 2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Temmuz-Güz/ July – Autumn 2021

Cilt / Volume: 7, **Sayı / Issue:** 2, **Sayfa / Pages:** 715-741.

Cite as / Atf: Dilek, Uğur Bekir. “İslâm Borçlar Hukukunda Fiilî Mübadele Yoluyla Akit Kurma: Teâtî (Muâtât) Akdi [Taati: Making a Contract by Hand to Hand Sale in Islamic Law of Obligations]”. İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi- İhya International of Islamic Studies 7/2 (Temmuz/July 2021), 715-741.

Plagiarism / İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. / Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Etik Beyan / Ethical Statement:

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Öz

Teâtî veya muâtât, akdin taraflarının sözlü irade beyanında bulunmaksızın mal ve bedeli karşılıklı rızaya delalet eden fiil yoluyla mübadele etmeleridir. İslâm hukukçuları teâtî yoluyla akit kurmanın câiz olup olmadığı, bu akdin kapsamı, bu yolla akdin kuruluşu sırasında taraflardan sadece birisinin mal veya bedeli kabzetmesi halinde akdin kurulmuş olup olmayacağı hususlarında ihtilaf etmişlerdir. Fiilin zaruret ve ihtiyaç dışında sözlü irade beyanı yerine geçmesini kabul etmeyenler, teâtî yoluyla akit kurulmasına hiçbir şekilde cevaz vermemişlerdir. Akitlerin sözlü irade beyanıyla kurulmasını esas kabul etmekle birlikte, örf meydana gelmesi halinde fiilin de sözlü irade beyanı yerini tutacağını söyleyenler, zamanlarındaki örfü dikkate alarak teâtînin sadece değeri düşük mallar hakkında geçerli olduğunu ileri sürmüşlerdir. Akitlerin kuruluşunda esas olanın tarafların rızası olduğunu söyleyerek akit hürriyetinin sınırlarını geniş tutanlar ise, hukukun aradığı şartlara aykırı olmamak şartıyla değeri ne olursa olsun teâtînin her türlü mal hakkında geçerli olduğunu belirtmişlerdir. Bu çalışmada teâtînin tarafların karşılıklı rızası bulunduğu sürece her türlü malda söz konusu olabileceği ve akit meclisinde mal veya bedelden sadece birisinin kabzedilmesi halinde, akdin bağlayıcı olarak kurulmuş olacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: İslam hukuku, borçlar hukuku, akit, irade beyanı, örtülü irade beyanı, teâtî, muâtât.

Abstract

Taati or muatât (hand to hand sale) is the contract for exchanging price and product by way of action which indicates the will of both sides without any verbal agreement. Muslim jurists have disagreed on whether contracts through taati are permissible, the scope of such contracts, and whether there is a contract in cases where one of the sides holds on to the money or the product. Those who do not accept that action can replace verbal expression, with the exception of necessity and need, do not permit contracts by way of teati under any circumstances. Those who believe that contracts are essentially formed by verbal expression however, action can replace verbal expression, consider the custom of their time in allowing taati with regard to cheap products. Those who believe that the basis of contracts is the will of both sides, thus putting no limit on freedom of contracting, express that no matter how valuable the products, still a contract by taati is possible. In this study, it is concluded that teati is possible in all kinds of property as long as there is mutual will, and that the contract is formed if either one of the price of product is exchanged at the site of contract.

Keywords: Islamic law, law of obligations, contract, declaration of intent, implicit declaration of intent, taati (hand to hand sale), muatât..

Extended Abstract

A contract is formed by mutual and proper expressions of will from both sides. The main condition of a contract is concurrence of two sides. Concurrence, that is the will, is an internal condition. In order to connect it with a legal consequence, it has to be expressed. For Muslim jurists, essentially a contract should be established by verbally expressed will. However, the will can be expressed by action as well. In Islamic law, exchanging property and price by way of action which indicates the will is called teati or muatat. Such contracts are established either by both sides indicating their will by way of action rather than verbally, or by one of the sides joining the contract with verbal expression of their will while the other joins it by action.

Muslim jurists include the topic of teati and related discussions underneath sales contract. However, teati is not limited to sales contracts. The reason for doing so, however, is the fact that teati is a topic related to expression of the will, and that Muslim jurists handle this issue most comprehensively under the issue of sales contracts. Other topics which deal with the issue of teati do not discuss it in detail, rather, they simply refer judgments on teati to the sales contract section.

Muslim jurists have disagreed on whether contracts through taati are permissible, the scope of such contracts, and whether there is a contract in cases where one of the sides holds on to the money or the product, and which kind of properties are subject to teati with regard to their value. The source of contention on these points is whether action can express the will or not and custom of the region and time. Three views had emerged on whether it is permissible to make contracts by way of teati and in which kind of properties it is valid.

According to the first view, contracts should be formed by verbal expressions which indicate offer and acceptance. The will, which is an essential element of contracts, is a state occurring internally. Grasping will is only possible by verbal expression. Actions can replace verbal expression only in case of necessity. Sales by way of teati do not contain verbal expression. Teati is exchanging by actions. Actions do not indicate the will inside humans. Therefore, without any regard for the price of the property that is subject to contract it is not permissible to form a contract by teati. This is the common view in the Shafi'i school.

According to the second view, contracts are essentially formed by verbal expression however, action can replace verbal expression, considering indicants. Contracts can be formed by action that is by way of teati without verbal expression. If this were not permissible then people would face difficulties. However, religion desire removal of difficulties. According to this view, teati is valid with regard to cheap properties. Expensive properties cannot be subject of contracts by teati because there is no need nor any established custom. Among Hanafis Karkhi, and among Shafi'is Ibn Surayj hold this view.

Those who believe that the basis of contracts is the will of both sides based on Qur'anic verses and the hadith, and keep freedom of contracting wide, consider that a contract by teati is valid no matter the value of properties. Most Muslim jurists hold this view and it is most appropriate for contemporary conditions.

During the contract by teati, if both price and product are exchanged at the site of contract, then it is binding for both sides. However, regarding cases where only the price or product is grasped at the site, there are different views on the judgment of the contract. According to Hanafis, a contract is not formed if only the product or the price is exchanged. According to others, if one of the two is exchanged then the contract is formed. According to Malikis the contract is formed by exchange of one of the two things, however, for a contract to be binding the other thing should also be exchanged. In this work, it is concluded that if there is no contention among the sides on the subject of the contract, and its price is evident then contracts by teati are permissible without any regard for the value of the property, and that the contract is formed if either one of the price of product is exchanged at the site of contract.

Giriş

Akit, tarafların karşılıklı ve birbirine uygun irade beyanında bulunmaları ile kurulur. Akitlerin kuruluşunda aranan temel unsur, tarafların ilgili akde rıza göstermeleridir. Ancak rıza başka bir ifadeyle irade, insanın iç dünyasında gerçekleşen bir durumdur. Bu nedenle iradenin başkaları tarafından bilenebilmesi için ayrıca beyan edilmesi gerekir. İslâm hukukçularına göre akitlerde asıl olan, sözlü irade beyanı olan icap ve kabul ile kurulmalarıdır. Ancak iradenin yegâne beyan yolu söz değildir. İslâm hukukçuları söz yanında, ayrıntılardaki ihtilaflar bir tarafa yazı, işaret ve sükûtun ve makalemizin konusunu teşkil eden fiilin (teâtî) de, sözlü irade beyanı yerine geçebileceğini kabul etmişlerdir.

İnsanlar geçmişten günümüze bir takım akitleri, icap ve kabul ifade eden sözlü irade beyanı olmaksızın fiilî mübadele yoluyla da gerçekleştirmişlerdir. İslâm hukukçuları akitlerin bu şekilde fiilî mübadele ile kurulmasına, “teâtî” veya “muâtât” adını vermişlerdir. Akitlerin teâtî yoluyla kurulması, özellikle seri ve standart üretimin arttığı, büyük mağaza, market ve işletmelerin yaygınlaştığı, nüfusun iyice artarak şehir merkezlerinde toplandığı günümüzde oldukça yaygın bir hal alarak hem satıcılar hem de müşterilere, ekonomi ve zaman açısından büyük kolaylıklar sağlamaktadır. Gündelik hayatımızda buna dair birçok örnekle karşılaşmak mümkündür. Bir market, mağaza veya fırından fiyatı bilinen veya bilinmese bile üstünde veya bulunduğu rafta yazan veyahut fiyatını satıcıdan öğrendiğimiz bir ürün almak istediğimizde, çoğunlukla “sattım, satın aldım” vb. icap ve kabul ifade eden sözlü irade beyanı kullanmaksızın malı alma ve bedelini ödeme şeklinde fiil yoluyla alışverişimizi gerçekleştiririz. Toplu taşıma araçlarına bineceğimizde akit kurucu sözlü bir ifade kullanmadan bileti vererek veya toplu taşıma kartını okutarak fiil yoluyla kira sözleşmesi kurmuş oluruz. Keza lokanta ve kantinlerde aynı şekilde ihtiyaçlarımızı giderme yolunu seçeriz.

Bu makalede “muâtât” yerine Hanefilerin kullanımına uygun olarak “teâtî” terimi tercih edilecek ve konu, fıkıh kitaplarının temayülüne uygun olarak satım akdi özelinde ele alınacaktır. Bu bağlamda teâtî yoluyla satım akdi kurulmasının câiz olup olmadığı, taraflardan birisinin sözlü irade beyanı, diğerinin fiille katılımının teâtî sayılıp sayılmayacağı, akit sırasında taraflardan yalnızca birisinin mal veya bedelden birisini vermesi, diğerinin ise daha sonraya bırakması halinde teâtînin durumu ve teâtînin hangi mallar hakkında geçerli olacağı hususlarından söz edilecektir.

1. Teâtî ve Muâtâtın Sözlük ve Terim Anlamları

Sözlükte “atv/atâ” kökünden türeyen “teâtî” ve “muâtât”, “el ile almak, almak üzere elini uzatmak, uzanmak; vermek, birbirine vermek, almak vermek”¹ manalarına gelir.

Terim olarak teâtî, Hanefî mezhebi anlayışına uygun olarak, “sözlü irade beyanında bulunmaksızın mal ve bedelin karşılıklı rızaya delalet eden fiil yoluyla mübadele edilmesidir.” Bu tanıma

¹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: Dârü Sâdır, t.y.), “atâ” md.; Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-mubît* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1986), “atv” md.; Mütercim Âsım Efendi, *el-Okÿânüsü'l-basît fî tercemeti'l-Kâmûsi'l-mubît*, nşr. Mustafa Koç-Eyüp Tanrıverdi (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı 2014), “atv” md.

göre teâtîden söz edebilmek için taraflardan her ikisi de akde, sözlü irade beyanında bulunmadan fiil yoluyla katılmalıdır. Aksi halde kurulan akit, Hanefilere göre teâtî değil sözlü irade beyanı yoluyla kurulmuş olur. Diğer mezheplere göre akde taraflardan birisinin fiille, diğerinin de sözlü irade beyanıyla katılması, akdin teâtî yoluyla akit olarak nitelendirilmesi için yeterlidir.

Hanefiler akdin bu türüne yaygın bir biçimde “teâtî”, Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelîler ise, “muâtât” demeyi tercih etmişlerdir. Hanefi fakihleri arasında bu akde “terâzî satımı”² veya “mürâveza satımı”³ diyenler de olmuştur.

Akde iki tarafın fiille katıldığı teâtî satım akdinde şu şekilde gerçekleşir: Akit konusu ve bedel malum değilse, öncelikle taraflar bunlar üzerinde anlaşır. Aksi halde anlaşma yapmalarına gerek yoktur. Mal ve bedel malum olduktan sonra taraflar icap ve kabul ifade eden sözlü bir irade beyanında bulunmadan karşılıklı rızaya dayanarak mal ve bedeli, alma ve verme şeklinde fiil yoluyla mübadele ederler.⁴ Müşteri ve satıcının herhangi bir sözlü irade beyanında bulunmadan, müşterinin bir marketten herhangi bir ürünü alması ve parasını ödemesi halinde teâtî yoluyla akit kurulmuş olur. Sözlü irade beyanı bulunmaksızın ücretli yolcu taşıyan uçak, tramvay, otobüs gibi araçlara binerek ücretlerini ödemek şeklindeki akitler de bu yolla kurulur.

Teâtî esasında sadece satım akdinde söz konusu olan bir mesele değildir. Ancak İslâm hukukçuları, gerek teâtîyi tanımlarken gerekse kuruluşu ve kapsamı ile alakalı açıklamalar yaparken satım akdi üzerinden gitmişlerdir. Bunun sebebi teâtînin daha çok akitlerde irade beyanı meselesinde söz konusu edilmesi ve fıkıh kitaplarında borçlar hukuku sahasında ilk olarak satım akdinin ele alınmış olmasıdır. Fıkıh kitaplarında teâtînin söz konusu edildiği meseleler şunlardır: İvazlı akitlerden olan icâre, sarf, ikâle, mal üzerinde sulh ve kısmet; ivazlı

² Suğdı, *en-Nütef fi'l-fetâvâ*, thk. Selâhaddin Abdüllatif en-Nâhî, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1984), 1/441-442.

³ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi' fi tertîbi's-şerâi'*, thk. Ali Muhammed Muavvaz-Âdil Ahmed Abdülmevcûd (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1418/1997), 6/530.

⁴ İbnü's-Salâh eş-Şehrezûrî, *Şerbu müşkilî'l-Vasûl*, thk. Abdülmün'im Halife Ahmed Bilâl-Muhammed Bilâl b. Muhammed Emîn (Suudi Arabistan: Dârü Künnûzi İşbiliyâ 1432/2011), 3/431; Tarsûsî, *Enfan'l-mesâil ilâ tabri'ri'l-mesâil (el-Fetâvâ't-Tarsûsiyye)*, thk. Abdullâh Nezâr Ahmed Mizzî (Beyrut: Müessesetü'r-Reyyân, 1435/2014), 442; İbn Kâdî Şühbe, *Bidâyetü'l-muhtâc fi şerbi'l-Minhâc*, thk. Enver b. Ebû Bekr eş-Şeyhî ed-Dağîstânî (Cidde: Dârü'l-Minhâc, 1432/2011), 2/393; Zekerîyyâ el-Ensârî, *Esne'l-metâlib şerbu Ravzî't-tâlib*, thk. Muhammed Muhammed Tâmir (Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1422/2001), 4/6; Menûfî, *Kifâyetü't-tâlibi'r-rabbânî alâ Risâleti İbn Ebî Zeyd el-Kayrevânî*, thk. Ahmed Hamdî İmâm-es-Seyyid Ali el-Hâşimî (Kahire: Matbaatü'l-Medenî, 1407/1987), 3/289; Hattâb, *Mevâhibü'l-celîl li-şerbi Muhtasari Halîl*, thk. Zekerîyyâ Umeyrât (Riyad: Dârü Âlemi'l-Kütüb, 1423/2003), 6/13-14; Zeynüddin İbn Nüceym, *el-Babri'r-râik şerbu Kenzî'd-dekâik*, thk. Zekerîyyâ Umeyrât (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1418/1997), 5/452; İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc bi-şerbi'l-Minhâc*, thk. Enver b. Ebû Bekir eş-Şeyhî ed-Dağîstânî (Kuveyt: Dârü'z-Ziyâ, 1441/2020), 4/336; Ali el-Kârî, *Fethu bâbi'l-inâye bi-şerbi'n-Nukâye*, thk. Muhammed Nizâr Temîm-Heysen Nizâr Temîm (Beyrut: Dârü'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, 1418/1997), 2/298; Şeyhîzâde, *Mecmau'l-enbur fi şerbi Mülteka'l-ebbur*, thk. Halîl İmrân el-Mansûr (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1419/1998), 3/7; Haraşî, *eş-Şerbu's-sagîr alâ Muhtasari Sidî Halîl* (Beyrut: Dârü Sâdir, t.y.), 5/6; Derdîr, *eş-Şerbu'l-kebîr alâ Muhtasari Halîl*, thk. Kemâlüddin Abdurrahmân Kârî (Sayda/Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1427/2006), 2/867; Sâvî, *Bulgatü's-sâlik li-Akrebi'l-mesâlik*, thk. Muhammed Abdüsselâm Şahin (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1415/1995), 3/5; Sâdık b. Abdurrahmân el-Garyânî, *Müdevenetü'l-jekbi'l-Mâlikî ve edilletüh* (Zliten: Mektebetü ibn Hamûde-Misrate: Mektebetü's-Şa'b, 2010), 3/208; *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye*, m. 175; H. Yunus Apaydın, “İrade Beyanı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/390.

olmayan ödünç verme, hibe, hediye, sadaka gibi yapısı teâtîye elverişli olan hususlar. Fıkıh kitaplarında genellikle bu meselelerde teâtî ile ilgili detaylara girilmemiş, satım akdine göndermeler yapılmıştır. İslâm hukukçularının satım akdinde teâtî ile alakalı görüş farklılıkları hemen hemen bu meselelere de yansımıştır.⁵ Nikâh akdinin ise, teâtî yoluyla kurulamayacağı hususunda fakihler arasında ittifak meydana gelmiştir.⁶

“*Kişinin ihtiyacı olan şeyleri satıcıdan peyderpey alıp daha sonra parasını ödemesi*”⁷ şeklinde tanımlanan ve İslâmî bankacılıkta bir finans yöntemi olarak ele alınan isticrâr akdinin, teâtî yoluyla satım kapsamına girip girmeyeceği tartışılmıştır. Zira her iki akit de, sözlü irade beyanı olmaksızın tarafların karşılıklı olarak mal ve bedeli fiilen mübadele etmesiyle kurulur. Bu konudaki tartışma akdin kurulması sırasında bedelin bilinip bilinmemesi noktasında düğümlenmektedir. Bedelin bilinmemesinden hareket edenler, teâtîde bedelin akit kurulmadan önce bilinmesinin şart olmasından hareketle, isticrâr akdinin teâtî kapsamında değerlendirilemeyeceğini ifade etmişlerdir.⁸ Buna karşılık isticrâr akdinin esasında halk arasında alım satımı yaygın ve bedeli bilinen mallar hakkında yapıldığını ileri sürenler, bunun teâtî kapsamında değerlendirilmesi gerektiği kanaatindedir. Bu görüşe göre, diğer mallar hakkında isticrâr akdi yapılacak olması halinde, akit konusu ve bedel şüpheye mahal olmayacak şekilde bilinmelidir.⁹

Türk hukukunda bu şekilde kurulan akdin özel bir ismi bulunmamakla birlikte bu akdi kuran irade beyanına, “*örtülü irade beyanı*” adı verilir. Örtülü irade beyanı, maddî fiil ve hareketler şeklinde ortaya çıkar. Burada işlem yapma iradesi, beyan sahibinin söz veya yazısından değil fiil ve hareketlerinden anlaşıldığı için bu tür fiillere, “*iradeyi gösteren fiil ve davranışlar*” veya “*iradeyi gösteren hareketler*” de denilir. Bu tür irade beyanında, beyan sahibi işlem iradesini muhatabına bazı fiil ve hareketlerle dolaylı olarak açıklar. Meselâ, bayiden gazeteyi eliyle alarak parayı tezgâha bırakmasında işlem iradesi, maddî bir fiil ve hareket ile açığa vurulmaktadır. Otomata para atarak bir şeyler alma, otobüs ve trene binme hallerinde de aynı durum vardır.¹⁰

⁵ bk. Zerkâ, *el-Fıkhi'l-İslâmî fî sebîbi'l-cedîd* (Dımaşk: Dârü'l-Fikr, 1967-1968), 1/331. Ayrıca bk. İbn Kâdî Şühbe, *Bidâyetü'l-muhtâc*, 2/393; Zekeriyâ el-Ensârî, *Esne'l-metâlib*, 5/200; Buhûti, *Keşşâfü'l-kenâ an metni'l-İknâ*, thk. İbrahim Ahmed Abdülhamid (Riyad: Dârü Âlemi'l-kütüb, 1423/2003), 3/1379; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr*, thk. Hüsâmüddîn b. Muhammed Sâlih Furfur (Dımaşk: Dârü's-Sekâfe ve't-Türâs 1421/2000), 14/54; Hamdi Döndüren, “Muâtât”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30/330.

⁶ Zerkâ, *el-Fıkhi'l-İslâmî*, 1/331-332.

⁷ Temel Kacı, “Bir Finansman Yöntemi Olarak İsticrâr Akdi”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 30 (2017): 275-276; Hüseyin Okur, “İslam Borçlar Hukukunda İsticrâr Akdi ve Mezheplerin Konuyla İlgili Mülahazaları”, *Tasavvur/Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 5/2 (Aralık 2019): 1255-1256.

⁸ Kacı, “Bir Finansman Yöntemi Olarak İsticrâr Akdi”, 278.

⁹ Okur, “İslam Borçlar Hukukunda İsticrâr Akdi”, 1267. İsticrâr akdini câiz görenler, bu akde dayanarak tedarik sözleşmesini de câiz görmüşlerdir (Recep Çetintaş, “İslam Hukuku Açısından Tedarik Sözleşmesinin Meşrûiyeti (Türk Borçlar Hukuku'ndaki Mahiyeti Bağlamında)”, *Turkish Studies*, 11/12 (2016): 55, 60-61).

¹⁰ Fikret Eren, *Borçlar Hukuku Genel Hüükümler* (Ankara: Yetkin Yayınları 2012), 136.

2. Teâtî Akdinin Meşruiyeti

Hukukî bir işlemin geçerli olarak meydana gelebilmesi, akitlerin karşılıklı rızaya dayanması gerektiğini ifade eden âyet¹¹ ve hadislerden¹² anlaşılacağı üzere, kişinin ilgili işleme rızasının yani o işlemi kurmaya yönelik iradesinin bulunmasına bağlıdır.¹³ Ancak irade içte gerçekleşen sübjektif bir durum olduğundan kendisine hukukî bir sonuç bağlanabilmesi için onun ayrıca beyan edilmesi gereklidir. Buna göre hukukî bir işlemin meydana gelmesi için birisi iradenin kendisi ve oluşması, diğeri de beyan edilmesi olmak üzere iki süreç söz konusudur. Çağdaş hukukçular klasik kaynaklarda rıza ve ihtiyar kavramlarıyla ifade edilen birinci safhaya iç irade veya gerçek irade, ikincisine de dış irade adını verirler. Ehliyetli bir kişinin hukukî işlem kurmaya yönelik irade açıklaması demek olan dış iradeye irade beyanı denilir. İrade beyanı yoluyla bir hukukî işlemin yapılmasına ilişkin irade, söz veya söz yerini tutan şeylerle dışarıya yansıtılır. İrade beyanı, hem iç iradenin açıklanmasını hem de açıklanma biçimini ifade eder.¹⁴

İki taraflı bir hukukî işlemin kurulması, karşılıklı ve birbirine uygun iki irade beyanına bağlıdır. Bir akitte, irade beyanına icap ve kabul, bunların döküleceği kalıba da akdin sîgası denilir.¹⁵ Bir akdin kuruluşunda esas olan sözlü irade beyanıdır. Çünkü sözlerin akit kurma iradesine delaletleri açıktır.¹⁶ Bununla birlikte iradenin tek beyan yolu söz değildir. İnsanlar söz dışında da çeşitli yollarla irade beyanında bulunabilmektedir.¹⁷ Bu nedenle klasik kaynaklarda irade beyanı vasıtaları, söz kalıbı manasına gelen sîga ve sîga yerini tutanlar şeklinde iki kısımda ele alınmıştır. Sîga tabiriyle sözlü irade beyanı olan icap ve kabul kastedilmiş, ayrıntılardaki görüş farklılıklarına rağmen rızaya delaletleri kesin olmak kaydıyla yazı, makalemizin konusunu teşkil eden fiil (teâtî), işaret ve sükûtun da sîga yerini tutacağı ve bunlarla da irade beyanında bulunabileceği kabul edilmiştir.¹⁸

İslâm hukukçuları ayrıntılardaki görüş farklılıkları bir tarafa sözlü irade beyanı ile kurulan akitlerin geçerli olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. Buna karşılık fiilî mübadele manasına gelen teâtînin, akdin kuruluşunda sözlü irade beyanı yerine geçip geçmeyeceği başka

¹¹ Nisâ 4/29.

¹² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/536; İbn Mâce, "Ticârât", 18.

¹³ İbn Abdüsselâm el-Hevârî, *Şerhu Câmiü'l-ümmehât*, thk. Ahmed b. Abdilkerîm Necîb (Beyrut: Darü'n-Nevâdir, 1349/2017; 10/8-9; Cündî, Ziyâüddîn Ebü'l-Mevdedde Halîl b. İshâk b. Mûsâ el-Cündî, *el-Mubtasar*, thk. Ahmed Alî Harekât (Beyrut: Darü'l-Fikr, 1995), 168; Molla Hüsrev, *Dürrü'l-hükkâm şerhu Gureri'l-abkâm*, thk. İlyas Kaplan (Beyrût: Dârü Sâdır, 1440/2018), 2/194; Hattâb, *Mevâhibü'l-celîl*, 6/13-14; Sirâceddin İbn Nüceym, *en-Nehri'l-fâik şerhu Kenzi'd-dekâik*, thk. Ahmed İzzü İnaye (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1422/2002), 3/340; Şeyhîzâde, *Mecmau'l-enbur*, 3/7; M. Ebû Zehre, *el-Milkîyye ve nazariyyetü'l-akd*, (Kahire: Dârü'l-Fikri'l-Arabî, 1977), 218.

¹⁴ Apaydın, "İrade Beyanı", 22/387.

¹⁵ Apaydın, "İrade Beyanı", 22/387.

¹⁶ M. Ebû Zehre, *el-Milkîyye*, 213.

¹⁷ Ahmet Özdemir, "Akitlerde İrade Beyanı", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/2 (Temmuz-Aralık 2008): 129.

¹⁸ Apaydın, "İrade Beyanı", 22/389. Ayrıca bkz. Senhûrî, *Mesâdirü'l-hak fi'l-fıkhi'l-İslâmî* (Kahire ty.), 1/83-134; Zerkâ, *el-Fıkhi'l-İslâmî*, 1/318-335; Orhan Çeker, *İslâm Hukukunda Akitler*, (İstanbul: A.H.İ. Yayıncılık 2006), 49-59; Özdemir, "Akitlerde İrade Beyanı", 125-134.

bir ifadeyle, teâtî yoluyla kurulan akdin geçerli olup olmadığı ve bu bağlamda teâtînin hangi mallar hakkında söz konusu olacağı hususunda üç gruba ayrılmışlardır:

a. Akitlerin sözlü irade beyanı olan icap ve kabulle kurulmaları şarttır. Çünkü akitlerin kurulmasında temel unsur olan rıza, insanın iç dünyasında gerçekleşen bir durumdur. İnsanın iç dünyasında gerçekleşen durumlara muttali olmak ancak sözlü irade beyanı ile mümkündür. Bu nedenle hüküm sözlü irade beyanına bağlanır. Fiiller, dilsizin işaretinde olduğu gibi akit kuracak kimsenin sözlü irade beyanından aciz kalması, ihtiyaç anında iradenin yazı ile beyan edilmesi veya nasların ihtiyaca binaen cevaz vermesi gibi sınırlı durumlar haricinde sözlü irade beyanı yerine konulamaz. Teâtî yoluyla kurulan satım akdinde, sözlü irade beyanı yoktur. Teâtî, fiilî bir mübadeledir. Fiillerin ise sözlerin aksine insanların içlerinde gerçekleşen rızaya delaleti yoktur. İnsanların fiillerinde maksatları birbirinden farklı olduğu için fiilleri birden fazla manaya muhtemeldir. Bu nedenle tarafların akit kurmak istediklerine dair karineler mevcut olsa bile, malın değeri ne olursa olsun satım akdinin fiilî bir mübadele olan teâtî yoluyla kurulması câiz değildir. Bu yolla yapılan muameleye satım akdi adı verilemez. Satım akdi de nikâh akdi gibi sözlü irade beyanı ile kurulmalıdır. Şâfiî mezhebinde meşhur olan görüş budur.¹⁹ Ahmed b. Hanbelî'den gelen bir rivayet de bu yöndedir.²⁰ Ancak gerek aşağıda verilecek olan diğer iki görüşün ileri sürdükleri delillerin kuvveti gerekse gündelik hayatın gerekleri bu görüşün isabetsiz olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü özellikle günümüzde teâtî yerine sözlü irade beyanını şart koşturmak, çoğu zaman gereksiz ve zaman kaybettiren bir prosedürden öteye geçmeyecektir.²¹ Nitekim sosyal olgu karşısında Şâfiî mezhebinde bu konuda bir yumuşama olmuş, aşağıda ifade edileceği üzere müteahhirinden olan bazı Şâfiî fakihleri değeri düşük mallar hakkında teâtîye cevaz verme yolunu seçmiş, bazıları daha da ileri giderek değeri ne olursa olsun her türlü malda teâtîye cevaz vermiştir.²²

b. Akitlerde asıl olan sözlü irade beyanı ile kurulmaları olmakla birlikte rızaya delalet eden ve iradeyi açığa çıkaran karinelerin varlığı halinde, fiiller sözlü irade beyanı yerini tutabilir. Buna göre fiil yoluyla kurulması yaygınlık kazanan akitlerin, sözlü irade beyanı olmaksızın bu yolla kurulmaları geçerlidir. Teâtî yoluyla yapılması yaygınlık kazanan hukukî

¹⁹ Şîrâzî, *el-Mübezzeb fi fıkhi'l-İmâm eş-Şâfiî*, thk. Muhammed ez-Zühaylî (Dımaşk: Dârü'l-Kalem-Beyrut: ed-Dârü's-Şâmiyye 1417/1996), 3/10-11; Cüveynî, *Nihâyeti'l-matlab fi dirâyeti'l-mezheb*, thk. Abdülazîm Mahmûd ed-Dîb (Beyrut: Dârü'l-Minhâc, 1428/2007), 5/393, 432; Gazzâlî, *el-Vecîz* (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1414/1994), 110; Gazzâlî, *el-Vasît* (Kahire: Dârü's-selâm, 1417/1997), 3/71; 4/265; Râfiî, *el-Azîz şerhu'l-Vecîz (eş-Serhu'l-kebir)*, thk. Ali Muhammed Muavvez-Âdil Ahmed Abdülmevcûd (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye 1417/1997), 4/10; İzzeddin İbn Abdüsselâm, *el-Gâye fi'htisârî'n-Nihâye*, thk. İyâd Hâlid et-Tabbâ' (Beyrut: Dârü'n-Nevâdir, 1437/2016), 3/325; Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mübezzeb*, thk. Muhammed Necîb el-Mutî, (Riyad: Dârü Âlemi'l-Kütüb, 1423/2003), 9/116-117; İbn Teymiyye, *el-Fetâvâ'l-keübrâ*, thk. Âmir el-Cezzâr-Enver el-Bâz (Riyad: Dârü'l-Vefâ, 1418/1997), 29/7; Zekeriyâ el-Ensârî, *Esne'l-metâlib*, 4/6; Şîrbînî, *Mugni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti meânî elfâzi'l-Minhâc* (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1415/1994), 2/325; M. Ebû Zehre, *el-Milkiyye*, 213-214.

²⁰ Burhâneddin İbn Müflih, *el-Mübdî' şerhu'l-Mukni'*, thk. Muhammed Hasan Muhammed Hasan İsmâil eş-Şâfiî (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1418/1997), 4/5-6; Merdâvî, *el-İnsâf fi ma'rifeti'r-râcih mine'l-hilâf alâ mezhebi'l-İmâmî'l-mübeccel Ahmed b. Hanbelî*, thk. Muhammed Hâmid el-Fîki (Beyrut: Dârü İhyâ't-Türâsî'l-Arabî, 1406/1986), 4/263.

²¹ Muhammed Yûsuf Mûsâ, *el-Emvâl ve nazariyyetü'l-akd fi'l-fıkhi'l-İslâmî*. (Kahire: Darü'l-Fikri'l-Arabî, 1987), 270-271.

²² Döndüren, "Muâtât", 330.

işlemler bu kabildendir. Parayı bırakıp fırından ekmek almak gibi satım akitleri, bir terziye elbise dikmesi için kumaş vermek, yıkamacıya çamaşır vermek, ücretle yolcu taşıyan gemiye binmek gibi kira akitleri vs. bu durumun örneklerindedir. Bu akitlerin fiil yoluyla kurulmasına izin verilmemesi halinde insanlar meşakkate maruz kalır. Din ise meşakkatin giderilmesini arzu eder. Ayrıca Hz. Peygamber'den (s.a.s) bu tarafa insanlar verdiğimiz örneklerde ve benzerlerinde sözlü irade beyanında bulunmak yerine maksada delalet eden fiil yoluyla akit kuragelmışlerdir. Bu görüşe göre ihtiyaç olmadığı ve örf meydana gelmediği için değeri yüksek mallar teâtî yoluyla mübadele konusu edilemez.²³ Bu görüş ekseninde akitlerin kurulmasında sözlü irade beyanının esas kabul edilip fiilin hükmen sözlü irade beyanı yerine ikame edilmesi halinde teâtî akdi, hakiki değil hükmi bir akit olmaktadır.²⁴

c. Akitler, ilgili akdin kurulmasından maksat ne ise, onun gerçekleşmesini sağlayacak söz, fiil vb. her türlü vasıtayla kurulabilir.²⁵ Bu konuda İbn Kudâme (ö. 620/1223) şunları söylemektedir: Allah Teâlâ alım satımı helal kılmış ama onun keyfiyeti hakkında herhangi bir beyanda bulunmamıştır. Bu nedenle kabz, ihrâz ve akit meclisinden ayrılma vb. meselelerde olduğu gibi bu konuda da örf müracaat etmek gereklidir. Müslümanlar ticarî muamelelerini örfeye dayanarak yürütmektedirler. Satım akdi, din gelmeden önce de mevcuttu. Din ona sadece bir takım hükümler bağlamış, geriye kalan hususları ise oldukları hal üzere bırakmıştır. Bu nedenle satım akdini reye dayanarak ve keyfî bir şekilde değiştirmek câiz değildir. Hz. Peygamber (s.a.s.) ve ashab-ı kirâm zamanında satım akdi yaygın olduğu halde, onların akit kurarken icap ve kabul sözlerini kullandıklarına dair bir rivayet gelmemiştir. Bu sözleri kullansalardı, elimizde çok sayıda rivayet bulunurdu. Ayrıca icap ve kabul kullanımı akdin şartı olsaydı, Hz. Peygamber (s.a.s.) bunun gerekliliğini beyan eder, bunun hükmü gizli kalmazdı. Öte yandan Hz. Peygamber devrinden bu tarafa insanlar her devirde teâtî yoluyla akit kurmuşlar ve bu konuda icmâ meydana gelmiştir. Aynı durum hibe, hediye ve sadaka meselelerinde de söz konusu olmuştur. Hz. Peygamber ve ashabının bu meselelerde de icap ve kabul lafızlarını kullandıklarına dair bir rivayet gelmemiştir. Hz. Peygamber sadece kendisine bir şey getirildiğinde sadaka mı hediye mi olduğunu öğrendikten sonra sadaka ise kendisi yememiş, ashabına yemelerini emretmiş; hediye ise ashabıyla birlikte yemiştir. Hz. Peygamber'in bu yaptıkları teâtîden başka bir şey değildir. Akitlerde icap ve kabul şart olsaydı, insanlar meşakkate maruz kalır, akitlerinin çoğu fasit ve mallarının çoğu haram olurdu. Ayrıca icap ve kabul karşılıklı rızaya delalet için aranır. Tarafların pazarlık yapması ve teâtî gibi rızaya delalet eden durumlar icap ve kabul yerine geçer. Çünkü bu meseleler ibadet değil, hukukî meselelerdir.²⁶

Akitlerin kurulmasında asıl olanın rıza olduğunu ifade eden âyet ve hadisler ile bu değerlendirmeye göre, insanların satım akdi saydıkları her akit, satım akdidir. Kira akdi

²³ İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-kübrâ*, 29/7-8; M. Ebû Zehre, *el-Milkiyye*, 214.

²⁴ Burhâneddin el-Buhârî, *el-Mubtî'ü'l-Burhânî fi'l-fıkhi'n-Nu'mânî*, thk. Ahmed İzzû İnâye (Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1424/2003), 10/200.

²⁵ İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-kübrâ*, 29/8.

²⁶ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, thk. Abdullâh b. Abdülmuhsin et-Türkî-Abdülfeţâh Muhammed el-Hulv (Kahire: Hicr li't-Tibâa ve'n-Neşr, 1992), 6/8-9.

saydıkları her akit, kira akdidir. Bunlar fiil yoluyla kurulsa bile, tarafların fiillerinin söz yerine geçip geçmediğine bakılmaz. Çeşitli insan topluluklarının kelimelere ve fiillere yükledikleri anlamlar farklı olsa da, akitler her toplumun kendi arasında belirli bir anlam yüklediği sözlerle ve fiillerle kurulur. Bu konuda din ve dil herhangi bir sınır tayin etmemiştir. Bilakis bu husus insanların dilleri gibi çeşitlilik arz eder. Nitekim satım veya kira akdini ifade eden kelimeler her dilde farklıdır. Hatta aynı dilde ve toplumda bile kelime ve fiillerin delaletleri farklılık gösterebilir. Bu nedenle insanlara, hukukî muamelelerinde belirli kelimeleri kullanmaları zorunlu tutulamayacağı gibi, bir dilde akit kurma iradesine delalet eden ibareler yerine başka ibareler benimsemelerine de yasak konulamaz. Bununla birlikte içte olan niyetin varlığından emin olmak için bazı sözleri kullanmaları tercihen kendilerinden istenebilir. Binaenaleyh teâtî, akit konusunun değerine bakılmaksızın tüm mallar hakkında geçerlidir.²⁷ İsaetli olan görüş de budur. Âyet ve hadislerde özel bir akit türü belirtilmeksizin yasak bir unsur ve vasıf taşımadığı sürece karşılıklı rıza ile kurulan her akdin geçerli olduğuna işaret edilmesi ve dinin gerek Câhiliyye gerekse İslâmî dönemde yapılan akitlere ilke olarak müdahale etmemesi, dinin sözleşme özgürlüğünün sınırlarını oldukça geniş tuttuğunu göstermektedir.²⁸ Bu özgürlük bağlamında bireyler sözleşme yapma, sözleşmenin karşı tarafını ve şeklini seçme, sözleşmenin içeriğini düzenleme ve sözleşmeyi ortadan kaldırma özgürlüklerine sahiptir.²⁹ Bu özgürlük teâtî akdinin meşru sayılmasını gerektirdiği gibi, tarafların teâtînin içeriğini diledikleri gibi belirlemelerine de imkân sağlamaktadır.

3. Teâtî Akdinin Kuruluşu

Teâtî yoluyla satımın gerçekleşebilmesi için öncelikle akit konusunun mevcut ve malum olması, bedelin de aynı şekilde malum olması ya da teâtîden önce taraflarca belirlenmesi gereklidir.³⁰ Müşterinin malı satıcının görebileceği bir şekilde alması ya da satıcının görmediği halde müşterinin malı aldığından haberdar olması ve karşı çıkmaması halinde de malın malum olması şartı sağlanmış olur. Klasik kaynaklara göre, ekmek ve et gibi çarşı pazarda fiyatı herkes tarafından bilinen şeylerde bedelin beyan edilmesi şart değildir. Müşterinin özellikle bölge halkından olması, bunların fiyatlarını bildiğine karine kabul edilir. Fiyatları beyan edilmese

²⁷ İbn Teymiyye, *el-Fetâvâ'l-kübrâ*, 29/8-15; M. Ebû Zehre, *el-Milkiyye*, 214-215.

²⁸ Senhûrî, *Mesâdirü'l-hak* I, 81; M. Ebû Zehre, *el-Milkiyye*, 233-235; Zerkâ, *el-Fıkühü'l-İslâmî*, I, 462-469; Hayreddin Karaman, "Akid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 1989), 2/252-253.

²⁹ Zerkâ, *el-Fıkühü'l-İslâmî*, I, 463-464; Ali Bardakoğlu, "İslâm Hukukunda Akit Hürriyeti ve Akid Şartlar Açısından Bu Hürriyetin Sınırı", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (1983): 10; İbrahim Kâfi Dönmez, "İslâm Hukukunda Alış-Verişte Kâr Haddi Araştırmasına Dair Tenkidî Görüş: 2", *İslâm Hukukuna Göre Alış-Verişte Vâde Farkı ve Kâr Haddi* (İstanbul: İslâmî İlimler Araştırma Vakfı Yayınları, 1990), 152; Halit Çalı, "İslâm Borçlar Hukukunda Akit Serbestisi ve Genel Olarak Sınırlamaları", *Dinî Araştırmalar* 7/19 (2004): 269-295; Recep Özdirek, *İslâm Hukukunda Akdin Sınırları* (İstanbul: Yedirenk, 2010), 49-254; Hüseyin Baysa, "İslâm Borçlar Hukukunda Akdin Konusunu Seçme Özgürlüğünün Kısıtlanmasının Temel Dinamikleri", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 23 (2014): 171-172; Uğur Bekir Dilek, "İslâm Hukuku Açısından Genel İşlem Koşulları İçeren Akitler: İz'ân Akitleri (Türk Borçlar Kanunu Bağlamında)", *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 18/1 (Haziran 2018): 241-242.

³⁰ Ebû Bekir ed-Dimyâti, *İnâetü't-tâlibîn alâ balli el-fâzî Fetbi'l-muîn bi-şerbi Kurreti'l-ayn bi-mübimmâti'd-dîn*, thk. Yâsir es-Seyyid Abdülazîm (Kahire: Dârü's-Selâm, 1434/2013), 3/1572-1573; Ali Haydar Efendi, *Dürrü'l-bükkâm şerhu Mecelleti'l-abkâm*, çvr. Raşit Gündoğdu-Osman Erdem (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2016), 1/248.

bile, bunlar doğrudan teâtî yoluyla satım akdinin konusu olabilirler. Bedeli bilinmeyen şeylerin bu yolla satımı ancak bedellerinin belirlenmesinden sonra mümkün olur.³¹ Günümüzde, ürünlerin fiyatları etiket vb. yollarla beyan edilmektedir. Bu nedenle fiyatları herhangi bir yolla belirlenen ürünler veya hizmetler, tarafların fiyat üzerinde konuşmalarına gerek kalmaksızın teâtî yoluyla akde konu edilebilir.

Teâtî akdinin kurulması için tarafların her ikisinin de akde rıza göstermesi gereklidir. Taraflardan birisinin dahi rızası bulunmadığı takdirde akit kurulamaz.³² Örneğin müşterinin bir malı aldığını gören satıcı, vermeyeceğini söylerse akit kurulmuş olmaz. Çünkü satıcının vermeyeceğine dair sözü, akit kurma iradesinin bulunmadığını sarih olarak ifade eder. Teâtîdeki rıza ise, zımnî bir rızadır. Sarih olan ret, zımnî rızayı bertaraf eder. Hatta satıcının sarih reddi, pazarlık yapmanın müşteri lehine olacağı manasında zahirinden başka bir manaya hamledilse bile, hüküm değişmez. Zira sözün iradeye delaleti diğerlerinden daha açıktır ve sözlü beyan diğerlerine takdim edilir.³³

Mâlikî, Şâfî ve Hanbelîlerden teâtî ile satım akdini câiz gören fakihlere göre teâtî, iki tarafın da akde sözlü irade beyanında bulunmaksızın fiil yoluyla katılımı şeklinde gerçekleşebileceği gibi, taraflardan birisinin sözlü irade beyanı, diğerinin fiille katılımı da mümkündür. Bu durumda teâtî yoluyla satım, sözlü irade beyanı içerip içermemesi açısından üç kısma ayrılır:

a. Satıcının akde sözlü irade beyanıyla, müşterinin de malı alma şeklinde fiille katılımı. Satıcının müşteriye elindeki elbiseyi göstererek “*bunu şu fiyata al*” demesi, müşterinin de konuşmadan alması gibi.

b. Müşterinin sözlü irade beyanıyla, satıcının da malı verme şeklinde fiille katılımı. Müşterinin elindeki parayı göstererek ekmek istemesi, satıcının da sözlü irade beyanında bulunmadan vermesi gibi.

c. Bedel belli değilse bedel üzerinde anlaşılardan sonra ikisinin de sözlü irade beyanında bulunmaksızın akde dâhil olması. Bu durumda taraflar âdeten satıma sunulduğu bilinen bir malı sözlü bir irade beyanında bulunmadan fiil yoluyla mübadele ederler. Bu bazen müşterinin parayı bırakıp malı alması, bazen satıcının malı, müşterinin de parayı vermesi şeklinde gerçekleşir.³⁴ Fırından ekmek almak bu şekilde gerçekleşen bir teâtîdir.

³¹ Bezzâzî, *el-Fetâva'l-Bezzâziyye*, thk. Mahmûd Matrâcî (Diyûbend: Mektebetü'l-İttihâd, t.y.), 1/233-234; Zeynüddin İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râik*, 5/452; Senhûrî, *Mesâdirü'l-hak*, 1/111-112.

³² Zeynüddin İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râik*, 5/453-454; Sirâceddin İbn Nüceym, *en-Nehrü'l-fâik*, 3/340.

³³ Senhûrî, *Mesâdirü'l-hak*, 1/114-115.

³⁴ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 6/7; Nevevî, *el-Mecmû'*, 9/117; İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-kübrâ*, 29/8; Şemseddin İbn Müflih, *Kütübü'l-fürâ'*, nşr. Abdüssettâr Ahmed Ferrâc. (Beyrut: Âlemü'l-kütüb, 1985), 4/4; Hattâb, *Mevâhibü'l-celîl*, 6/14; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kemâ*, 3/1379; Adevî, *Hâşiyeye* (Haraşî'nin, Halil b. İshak'ın *Mubtasar*'ına yaptığı şerhin hâşiyesi) (Beyrut: Dârü Sâdır, t.y.), 5/5; Sâvî, *Bulgatü's-sâlik*, 3/5; Necdî, *Hâşiyetü'r-Ravzî'l-mürbi' şerhi Zâdi'l-müstakni'*, nşr. Abdullâh b. Abdurrahmân b. Abdullâh b. Cibrin-Sa'd b. Abdurrahmân b. Kâsım (y.y.: y.y., 1416), 4/330-331; Mustafa es-Süyûtî, *Metâlibü üli'n-nühâ fî şerhi Gâyetü'l-müntebâ* (y.y.: el-Mektebül-İslâmî. 1415/1994), 3/8.

Hanefilere göre teâtî yoluyla akdin söz konusu olabilmesi için alıcı ve satıcının her ikisinin de sözlü irade beyanında bulunmaması gereklidir. Taraflardan birisi dahi icap ve kabule delalet edecek şekilde sözlü irade beyanında bulunursa, teâtî yoluyla değil sözlü irade beyanıyla kurulmuş bir satım akdi olur. Meselâ satıcı, “*malımı şu kadar bedele sattım*” dese ve müşteri sözlü irade beyanında bulunmadan malı alsa, müşterinin kabulü fiil yoluyla gerçekleşmiş olsa bile, kurulan akit sözlü irade beyanıyla kurulmuş bir satım akdidir.³⁵

4. Teâtî Akdinde Edimlerin İfası

Teâtî yoluyla kurulan bir satım akdinde, akdin kuruluşu sırasında mal ve bedelin her ikisinin birden tesliminin şart olup olmadığı ve mal ve bedelden sadece birisinin teslim edilmesi, diğerinin tesliminin sonraya bırakılması halinde akdin hükmü ile alakalı çeşitli görüşler ileri sürülmüştür.

Hanefilerden bir kısmı teâtî yoluyla akdin kurulabilmesi ve bağlayıcı olabilmesi için mal ve bedel üzerinde anlaşma sağlandıktan sonra akdin kuruluşu sırasında mal ve bedelin her ikisinin birden teslim edilmesini şart koşmuştur. Tek taraflı teslimi yeterli görenler ise, kendi içinde ikiye ayrılmıştır: Bir kısmına göre mal ve bedelden birisinin teslimi yeterli iken, diğer kısmına göre akdin kurulması için malın teslimi şarttır. Sadece bedelin teslimi ile akit kurulmuş olmaz.³⁶

Hanefî fakihlerinin bu konuda farklı görüşlere sahip olmalarının temelinde, Şeybânî'nin (ö. 189/805) teâtî yoluyla kurulan akitlere verdiği örnekler etkili olmuştur. Onun ele aldığı bir meselede akit, akdin kuruluşu sırasında hem malın hem de bedelin verilmesi şeklinde teâtî yoluyla sabit olmuş, buna bakan bazı Hanefîler, iki tarafın da mal ve bedeli karşılıklı olarak vermesini şart koşmuştur. Başka bir yerde, mal veya bedelden birisinin verilmesi ile kurulan bir teâtî örneği vermiş, bu meseleye bakan bazı Hanefîler ikisinden birisinin verilmesini yeterli görmüştür. Bir başka yerde ise ele aldığı akit, sadece satım konusunun teslimi ile tamamlanmış, buna bakan Hanefîler de akdin kurulabilmesi için malın tesliminin şart olduğu, tek başına bedelin tesliminin yeterli olamayacağı kanaatine sahip olmuşlardır.³⁷

Hanefî mezhebinin çoğunluğuna ve mezhepte tercih edilen görüşe göre,³⁸ teâtî yoluyla satım akdinin kurulabilmesi için Halvânî (ö. 452/1060?), Suğdî (ö. 461/1068) ve Tarsûsî'nin (ö. 758/1357) de ifade ettiği gibi, bedel belli olduktan sonra mal ve bedelin akit meclisinde

³⁵ İbn Âbidîn, *Reddî'l-mubtâr*, 14/48.

³⁶ Burhâneddin el-Buhârî, *el-Mubtû'î'l-Burhânî*, 7/212; Burhâneddin el-Buhârî, *ez-Zabretü'l-Burhâniyye (Zabretü'l-fetâvâ)*, thk. Ebû Ahmed el-Adilî vd. (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1440/2019), 9/201; Sadrüşşerîa, *Şerhu'l-Vikâye* (Amman: Müessesetü'l-Verrâk, 2006), 2/3-4; Tarsûsî, *Enfaü'l-mesâil*, 438; Âlim b. Alâ, *el-Fetâvâ't-Tatarhâniyye*, thk. Şebbîr Ahmed el-Kâsımî (y.y.: Mektebetü Hanefiyye, 1431/2010), 8/231-232; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, (y.y.: Matbaatü Mustafâ Bâbî el-Halebî, 1389/1970), 6/253; Kemalpaşazâde, *el-İzâh fî şerhi'l-İslâh*, thk. Abdullâh Dâvûd Halef el-Muhammedî-Mahmûd Şemsüddîn Emîr el-Huzâî (Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1428/2007), *el-İzâh fî şerhi'l-İslâh*, 2/100; Sirâceddin İbn Nuceym, *en-Nehrü'l-fâik*, 3/340; Ali el-Kârî, *Fethu bâbî'l-inâye*, 2/298.

³⁷ Burhâneddin el-Buhârî, *el-Mubtû'î'l-Burhânî*, 7/212; İbn Nuceym, *el-Bahrü'r-râik*, 5/452.

³⁸ Tarsûsî, *Enfaü'l-mesâil*, 442; Sirâceddin İbn Nuceym, *en-Nehrü'l-fâik*, 3/340; *el-Fetâvâ'l-Hindiyye* (Diyarbakır: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1973), 3/9.

tarafarca kabzedilmesi gereklidir. Akit meclisinde mal ve bedel kabzedildiğinde akit kurulmuş olur. Sadece ikisinden birisinin kabzedilmesi halinde akit kurulmuş olmaz.³⁹ Çünkü teâtîde, tarafların alma ve verme şeklindeki fiilleri, icap ve kabul yerine geçer. Sözlü irade beyanı olan icap ve kabul bulunan akitlerde, icabın bir mecliste, kabulün başka bir mecliste olması halinde akit kurulmadığı gibi, teâtî yoluyla yapılan akitlerde, mal veya bedelden birisinin tesliminin akit meclisi dağıldıktan sonraya bırakılmasında da aynı durum söz konusu olur. Hatta bu durum teâtîde evleviyetle vardır. Ayrıca teâtî, “*müfâale*” babında “*muâtâl*” manasındadır. Bu ise mudârabe, mukâseme ve muhâseme gibi iki taraflı bir katılımı gerektirir. Bunlar gibi tek taraflı olarak meydana gelmesi tasavvur edilemez.⁴⁰ Teâtînin, “*sözlü bir irade beyanı olmaksızın tarafların rızasına dayanarak bedelin konulması ve malın alınması*” şeklinde tanımlanması da, iki tarafın akit sırasında mal ve bedeli karşılıklı olarak teslim etmesinin gerekliliğine işaret eder.⁴¹

Hanefî fakihî Kirmânî (ö. 543/1149), teâtî akdinin kurulabilmesi için akit sırasında mal ve bedelin her ikisinin birden teslimini şart koşturmakla birlikte, bedel belirli olduktan sonra sadece malın teslimi ile akdin kurulacağını, sadece bedelin teslim edilmesi halinde akdin kurulmuş olmayacağını söylemektedir. Çünkü akitlerde asıl olan bedel değil satım konusudur. Ama trampa olursa, taraflardan birisinin teslimi yeterlidir.⁴²

Hanefî fakihlerden bir kısmına göre ise, mal ya da bedelden birisinin kabzedilmesi, akdin kurulması için yeterlidir. Bu konuda örf ve ihtiyaç meydana geldiği için çoğunluğun aksine bu görüş daha isabetlidir.⁴³ Ayrıca yukarıda ifade ettiğimiz gibi, Şeybânî'nin mal ve bedelden herhangi birisinin kabzedilmesi halinde akdin kurulacağına işaret etmesi de bu görüşü destekler.⁴⁴ Ebû Yusuf'tan (ö. 182/798) gelen rivayetlerde de, akit sırasında taraflardan yalnızca birisinin mal veya bedeli vermek suretiyle akde katılımı ile akdin kurulacağına dair örnekler vardır.⁴⁵

Hanefîlere göre tarafların karşılıklı rızasıyla teâtî meydana geldiğinde, akit her iki taraf için bağlayıcı olarak kurulmuş olur.⁴⁶ Bu durumda teâtî yoluyla akdin kurulabilmesi için akit sırasında hem mal hem de bedelin teslimini şart koşanlara göre bu şart sağlandığında akit, tarafların her ikisini de bağlar. Mal veya bedelden birisinin verilmesini yeterli görenlere göre, akdin her iki taraf için de bağlayıcı olarak kurulması için bunlardan birisinin verilmesi yeterlidir.⁴⁷

³⁹ Burhâneddin el-Buhârî, *el-Mubâtü'l-Burhânî*, 7/212; Burhâneddin el-Buhârî, *ez-Zahîretü'l-Burhânîyye*, 9/202; Tarsûsî, *Enfâü'l-mesâil*, 442-443; Bezzâzî, *el-Fetâva'l-Bezzâzîyye*, 1/233.

⁴⁰ Tarsûsî, *Enfâü'l-mesâil*, 442-443.

⁴¹ Zeynüddin İbn Nüceym, *el-Babrü'r-râik*, 5/452.

⁴² Burhâneddin el-Buhârî, *el-Mubâtü'l-Burhânî*, 7/212; Bezzâzî, *el-Fetâva'l-Bezzâzîyye*, 1/233; Sirâceddin İbn Nüceym, *en-Nebrü'l-fâik*, 3/340.

⁴³ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, 6/253; Kuhistânî, *Câmiu'r-rumûz fî şerhi'n-Nukâye*, (İstanbul: Matbaatü'l-Ma'sûmiyye, 1290), 2/3; Zeynüddin İbn Nüceym, *el-Babrü'r-râik*, 5/452; Sirâceddin İbn Nüceym, *en-Nebrü'l-fâik*, 3/340; Ali el-Kârî, *Fethu bâbi'l-inâye*, 2/298; Şeyhizâde, *Mecmau'l-enbur*, 3/7-8.

⁴⁴ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, 6/253; Sirâceddin İbn Nüceym, *en-Nebrü'l-fâik*, 3/340.

⁴⁵ Burhâneddin el-Buhârî, *ez-Zahîretü'l-Burhânîyye*, 9/203.

⁴⁶ Tarsûsî, *Enfâü'l-mesâil*, 442; İbn Nüceym, *el-Babrü'r-râik*, 5/451.

⁴⁷ Tarsûsî, *Enfâü'l-mesâil*, 444.

Mâlikîlere göre, iki tarafın da sözlü irade beyanında bulunmaması halinde akdin kurulmuş sayılabilmesi için akit meclisinde bir tarafın mal veya bedelden birisini kabzetmesi yeterlidir. Ancak bu durumda akit kurulmuş olsa bile bağlayıcılık kazanmamıştır. Akdin bağlayıcı kabul edilebilmesi için mal ve bedelin akit meclisinde karşılıklı olarak kabzedilmesi gereklidir. Meselâ, bir kimse fiyatı malum olan bir şeyi sahibinden aldıktan sonra parasını ödemezse akit kurulmuştur ama bağlayıcılık vasfını kazanmamıştır. Parayı ödemiş bile olsa akit kurulmuş olacağından müşterinin mal üzerinde tasarrufta bulunması câizdir. Akit ancak parayı ödedikten sonra bağlayıcı olur. Bu durumda müşterinin malı iade etmesi ve parasını geri alması câiz olmaz.⁴⁸ Yine bir kimse ekmeğin parasını verdiği halde henüz kabzetmemiş bulunursa akit kurulmuş olur ama ancak ekmeği teslim aldıktan sonra bağlayıcılık vasfı kazanır.⁴⁹

Hanbelîlerde teâtî yoluyla yapılan satım akdinin sahih olması için akit kurma talebini, mal veya bedelin tesliminin takip etmesi gerekir. Meselâ, satıcı müşteriden elindeki malı on liraya satın almasını istediğinde, müşterinin akabinde malı teslim alması veya müşteri elindeki parayla satıcıdan ekmek vermesini istediğinde, satıcının akabinde ekmeği vermesi gereklidir. Çünkü sözlü irade beyanı ile kurulan satım akdinde, ikinci irade beyanının akit meclisi dağılmadan veya taraflar örfen akit meclisini bozan bir şeyle meşgul olmadan önce vuku bulması gereklidir. Sözlü irade beyanı ile kurulan bir akitte durum böyle olunca, teâtî yoluyla yapılan bir akitte bu husus evleviyetle vardır. Buna göre teâtîde, akit kurma talebinin akabinde mal veya bedelden birisinin teslimi veya kabzı gerçekleşmezse, akit batıl olur. Akit meclisi devam etmesine rağmen meclisi bozan bir şeyle meşgul olmasalar bile durum değişmez. Çünkü teâtî yoluyla irade beyanı, sözlü irade beyanına göre daha zayıftır.⁵⁰

Yukarıda geçtiği üzere teâtî yoluyla satım akdi çeşitli şekillerde olur: Bazen akit meclisinde mal ve bedelin taraflarca karşılıklı teslim edilmesi şeklinde meydana gelir. Bazen de satıcı akit sırasında malı vermiş ama alıcı parayı vermeden ayrılmış olabilir veya alıcı parayı vermekle birlikte malı almadan ayrılmış olabilir. Ancak son iki durum, akit meclisinde mal veya bedelden yalnızca birisinin verilmesi halinde de teâtî yoluyla akdi câiz görenler açısından geçerlidir.⁵¹

Birinci durum alıcı ve satıcının malın bedeli üzerinde anlaştıktan sonra, “*sattım, satın aldım*” vb. sözlü bir irade beyanında bulunmadan satıcının malı vermesi, alıcının bedeli ödemesidir.⁵² Bu durumda akdin kuruluşu ve ifası eş zamanlı olarak gerçekleşmiş olur.⁵³ Sözlü irade beyanı bulunmaksızın müşterinin fiyatı bilinen bir ekmeği satın almak için satıcıya parayı

⁴⁸ Menûfi, *Kifâyetü't-tâlibi'r-rabbânî*, 3/289; Haraşî, *eş-Şerbu's-sagîr*, 5/6; Derdir, *eş-Şerbu'l-kebir*, 2/867; Desûkî, *Hâşiye ale's-Şerhi'l-kebir* (y.y.: Dârü'l-Fikr, t.y.), 3/3; Muhammed İliş, *Minebu'l-celîl alâ Muhtasarı Halîl* (Kahire: Dârü Sâdır, 1294), 2/462.

⁴⁹ Menûfi, *Kifâyetü't-tâlibi'r-rabbânî*, 3/289; Haraşî, *eş-Şerbu's-sagîr*, 5/6.

⁵⁰ Buhûtî, *Keşşâfü'l-kenâ*, 3/1379.

⁵¹ Zeynüddin İbn Nüceym, *el-Babri'r-râik*, 5/452; Ali Haydar, *Dürevü'l-bükkâm*, 1/246.

⁵² Suğdî, *en-Nütef*, 1/441-442.

⁵³ Hamdi Döndüren, “Muâtât, 30/330.

vermesi, satıcının da müşteriye ekmeği vermesi durumu böyledir. Bu örnekte satım akdi, iki tarafın da mal ve bedeli akit meclisinde karşılıklı olarak vermesiyle kurulmuş olur.⁵⁴

Tarafların sözlü irade beyanı olmaksızın müşterinin satıcıya parayı verip karpuzu alması, satıcının görmesine rağmen sükût etmesi halinde de satım akdi kurulmuş olur. Burada müşterinin parayı vermesi sarih yolla, satıcının karpuzu vermesi ise delalet yoluyla olmuştur. Burada satıcı karpuzu vermeyeceğini söyleseydi, rıza unsuru eksik olduğundan akit kurulamazdı.⁵⁵

İkinci durum, bedel belli olduktan sonra müşterinin ödeme yapmadan malı satıcının rızasıyla alması veya satıcının malı teslim etmesi şeklinde gerçekleşir.⁵⁶ Bu duruma örnek olarak şunlar verilebilir: Müşteri kasaba, “*etin şurasından bana şu kadar liralık tart*” dese veya “*etin tamamını şu kadar liraya tart*” dese, kasap da istediği yerden kesip tartsa veya etin tamamını tartsa, müşterinin talebine uygun olan bu fiilleri ile satıcı malı teslim etmiş sayılır. Böylece sadece satıcının malı vermesi şeklinde teâtî yoluyla akit kurulmuş olur.⁵⁷ Bu şekilde kurulan bir teâtîyi câiz gören Hanefilere göre, akit iki tarafı da bağlayıcı olarak kurulduğu için müşteri eti almaktan ve parasını vermekten kaçınmaz.⁵⁸

Ebû Yûsuf'a göre, müşteri buğday satıcısından buğdayın kilesini ne kadara sattığını öğrendikten sonra beş kile ister ve satıcı ölçünce alıp giderse satım akdi kurulmuş ve müşteri satıcıya karşı borçlanmış olur.⁵⁹ Müşteri satıcıdan buğdayın kilesini kaç verdiğini öğrendikten sonra bir kile ölçmesini isteyince satıcı ölçüp müşteriye teslim ederse yahut müşterinin talebi üzerine kabına koyarsa sadece satıcının malı vermesi şeklinde akit kurulmuş olur. Müşteri ile manavın karpuzun fiyatında anlaştıktan sonra icap ve kabul olmaksızın müşterinin parasını ödemediği karpuzu alıp gitmesi ve manavın ses çıkarmamasında da durum aynıdır.⁶⁰

Mustafa es-Süyûtî'nin beyanına göre teâtî, satıma arz edilen bir malın, sahibi yokken müşteri tarafından alınması ile de tamamlanır. Ancak bu konuda örf müracaat edilir. Sadece değeri düşük mallar hakkında bu şekilde bir örf meydana geldiyse, sadece o mallar hakkında geçerli bir akit olur. Değeri yüksek bir mal ise, malın sahibi ya da vekili olmadan satıcının malı almasıyla akit kurulamaz.⁶¹ Ancak günümüzde alışveriş merkezlerinde değeri düşük olsun yüksek olsun birçok malın fiyatı etiket vb. yollarla müşterinin göreceği bir şekilde belirtilmekte ve mal doğrudan müşterinin alabileceği şekilde arz edilmektedir. Bu şekilde bir örf meydana geldiğinden değerine bakmaksızın satışa arz edilen her türlü malın, sahibi olmadan da alınmasını câiz görmek gerekecektir.

⁵⁴ Mecelle m. 175; Ali Haydar, *Düerü'l-hükkâm*, 1/246.

⁵⁵ Ali Haydar, *Düerü'l-hükkâm*, 1/246.

⁵⁶ Zeynüddin İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râik*, 5/452.

⁵⁷ Ali Haydar, *Düerü'l-hükkâm*, 1/247.

⁵⁸ Ali Haydar, *Düerü'l-hükkâm*, 1/247.

⁵⁹ Burhâneddin el-Buhârî, *ez-Zahîretü'l-Burbâniyye*, 9/203.

⁶⁰ Ali Haydar, *Düerü'l-hükkâm*, 1/248.

⁶¹ Mustafa es-Süyûtî, *Metâlibü üli'n-nühâ*, 3/8-9.

Üçüncü durum, müşterinin bedeli ödemesi ama malı almadan gitmesidir. Müşteri daha sonra malı almak üzere gelirse tek taraflı teslimi yeterli gören Hanefilere göre satıcı malı vermek zorundadır. Zira satıcı kurduğu akitle bağlıdır ve o malı başka bir kimseye satma veya o malda herhangi bir tasarrufta bulunma hakkı yoktur. İcap ve kabul ile kurulan bir satım akdi hükmünde, ilk akit meclisinden itibaren o malı müşteriye satmış kabul edilir.⁶² Taraflardan birisi akdin gereğini yapmaktan imtina ederse, hâkim onu akdin gereğini getirmeye zorlar.⁶³ Taraflar, akit konusunun bedeli üzerinde anlaştıktan sonra akdin kurulması yönünde icap ve kabul ifade eden bir beyanda bulunmasalar bile, müşterinin kaparo vermesi de bu duruma örnek teşkil eder. Çünkü kaparo bedelin bir parçasıdır. Müşteri kaparo vermekle bedeli verme yükümlülüğünün bir kısmını yerine getirmiş olur.⁶⁴

Bir başka örnek, müşterinin buğday satıcısına para verip taraflarca malum olan buğdayın fiyatını öğrendikten buğdayı satın almak istemesi ve satıcının da yarın vereceğini söylemesidir. Burada icap ve kabul ifade eden bir beyanda bulunmasalar bile tek taraflı teslimi yeterli gören Hanefilere göre, müşterinin parayı ödemesi nedeniyle akit teâtî yoluyla bağlayıcı olarak kurulmuş olur. Hatta ertesi gün buğdaya zam gelse, satıcı aynı fiyattan vermeye mecbur olur. Buğdayın fiyatı düşerse, alıcı evvelki fiyattan ödeme yapmaktan kaçınmaz.⁶⁵ Hanefî fakihleri bu örnek mesele üzerinden teâtî hakkında beş sonuç çıkarmışlardır: a. Teâtî yoluyla akit kurulması câizdir. b. Teâtî yoluyla akit, değerinin düşük ya da yüksek olmasına bakılmaksızın tüm mallar hakkında söz konusu olur. c. Teâtî akdi, alıcı ya da satıcıdan birisinin tek taraflı olarak mal veya bedeli vermesiyle de kurulur. d. Teâtî yoluyla akit, sadece satım konusunun verilmesi ile kurulduğu gibi sadece bedelin verilmesi ile kurulur. e. Satım akdi, bedel satım konusu belirlenmeden önce verilse bile kurulmuş olur.⁶⁶

Yukarıda ele aldığımız üzere teâtî akdi, bazen tarafların mal ve bedel üzerinde anlaştıktan sonra akit kurmak üzere icap ve kabul ifade eden sözlü bir irade beyanında bulunmadan mal ve bedeli fiilen karşılıklı olarak kabz etmeleri ile kurulur. Eğer teâtî tarafların bahsedilen şekilde anlaşmaları üzerine gerçekleşiyorsa, bu anlaşmanın fasit veya batıl olmaması gereklidir. Aksi halde teâtî ile mübadele fesat ve butlanı ortadan kaldırmaz. Teâtî yoluyla akit de fasit ve batıl olur.⁶⁷ Meselâ, denizdeki balığın satılması hususunda satıcı ve alıcı anlaşsa, satıcı balığı avladıktan sonra önceki anlaşmalarına binaen satıcı balığı, müşteri de parayı verse akit kurulmuş olmaz. Bu durumda verdiklerinin iadesini isteme hakları vardır. Bir kimsenin mülkünde olmayan buğdayı satın buğdayı elde ettikten sonra müşteriye teslim

⁶² Tarsûsî, *Enfaü'l-mesâil*, 444.

⁶³ Zeynüddin İbn Nüceym, *el-Babrü'r-râik*, 5/452.

⁶⁴ Zerkâ, *el-Fıkühü'l-İslâmî*, 1/330.

⁶⁵ Zeynüddin İbn Nüceym, *el-Babrü'r-râik*, 5/454; Ali Haydar, *Düerü'l-hükkâm*, 1/246.

⁶⁶ Zeynüddin İbn Nüceym, *el-Babrü'r-râik*, 5/454.

⁶⁷ Burhâneddin el-Buhârî, *el-Muhîtü'l-Burhânî*, 11/588; Bezzâzî, *el-Fetâva'l-Bezzâziyye*, 1/233; Zeynüddin İbn Nüceym, *el-Babrü'r-râik*, 5/453; Sirâceddin İbn Nüceym, *en-Nebri'l-fâik*, 3/340; Haskefi, *ed-Düerü'l-müntekâ fî şerhi'l-Mültekâ* (*Mecman'lenhur* ile birlikte), thk. Halîl İmrân el-Mansûr (Beirut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1419/1998), 3/8; Senhûrî, *Mesâdirü'l-hak*, 1/115-117.

etmesinde de aynı durum söz konusudur. Ama her iki durumda da daha önce yaptıkları anlaşmalar üzerine bina etmeksizin teâtî yaparlarsa, akit sahih olarak tamamlanmış olur.⁶⁸

İki kişi arasında teâtî ile satım vaki olduğunda şahitliğe ihtiyaç olursa şahitler alma ve verme fiiline şahitlik ederler. Satım akdine şahitlik etmezler. Çünkü teâtî, hakikî değil hükmi bir satımdır. Hanefilerde satıma şahitlik edilmesinin câiz olduğu şeklinde bir görüş de vardır.⁶⁹

5. Teâtî Akdinde Akdin Konusunun Kapsamı

Teâtî yoluyla kurulan satım akdini geçerli kabul edenler, bu akdin değeri düşük, küçük ve basit mallar hakkında geçerli olduğu hususunda ittifak halinde iken, değeri yüksek mallar hakkında geçerli olup olmadığı ve bu malların belirlenmesinde ölçünün ne olduğu hususlarında ihtilaf etmişlerdir.

Kaynaklarda ifade edildiğine göre, değeri düşük, küçük veya basit olan mallar sebze, et, ekmek, yumurta, ceviz ve odun gibi şeylerdir.⁷⁰ Değerin düşük ya da yüksek olmasında bir ölçü belirlemeye çalışan fakihler de olmuştur. Bu ölçülerden birisine göre, değeri düşük olan bedeli düşük olandır, değeri yüksek olan ise bedeli yüksek olandır.⁷¹ Diğer bir görüşe göre ise değeri yüksek olan, değeri hırsızlık suçunun oluşması için şart koşulan nisap miktarı ve onun üstünde olandır. Değeri düşük olan ise, değeri bu miktarın altında kalan mallardır.⁷² Şâfiî fakihî Râfîî'ye (ö. 623/1226) göre, bu konuda en doğru yol örfe başvurmaktır. Buna göre teâtî yoluyla satım akdi, değerinin düşük ya da yüksek olmasına bakılmaksızın teâtî yoluyla mübadele edilmesi örf haline gelen mallar hakkında söz konusu olur. Hayvan ve akar gibi teâtî yoluyla mübadele edilmesi örf haline gelmeyen mallar, teâtî yoluyla satım akdinin konusu olamaz.⁷³

Teâtî akdine konu olabilecek malların bu şekilde bir ayırım ve sınırlandırmaya tabi tutulmasının temelinde, fiilin rızaya delalet etmesi yani irade beyanı açısından sözlü irade beyanına denk sayılıp sayılmaması hususu ile örf ve âdet yatmaktadır. Karşılıklı rıza esas alınıp fiil irade beyanı açısından sözlü irade beyanına denk sayıldığında veya örf meydana geldiğinde teâtî yoluyla akit, değeri düşük olsun yüksek olsun tüm mallar hakkında geçerli kabul edilmiştir.⁷⁴

⁶⁸ Ali Haydar, *Dürrerü'l-bükkâm*, 1/248-249.

⁶⁹ Burhâneddin el-Buhârî, *el-Mubâtü'l-Burbânî*, 10/200.

⁷⁰ Tarsûsî, *Enfaü'l-mesâil*, 438; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-keadîr*, 6/252.

⁷¹ Nevevî, *el-Mecmû'*, 9/117; Aynî, *el-Binâye fî şerhi'l-Hidâye*, thk. Muhammed Ömer (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1400/1980), 6/197; Zeynüddin İbn Nüceym, *el-Babriü'r-râik*, 5/453.

⁷² Aynî, *el-Binâye*, 6/197; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-keadîr*, 6/252; Zeynüddin İbn Nüceym, *el-Babriü'r-râik*, 5/453; Ali el-Kârî, *Fethu bâbi'l-inâye*, 2/298.

⁷³ Râfîî, *el-Azîz*, 4/10-11.

⁷⁴ Senhûrî, *Mesâdirü'l-hak*, 1/119-120.

Hanefilerin çoğunluğuna göre, değeri düşük olsun yüksek olsun tüm mallar teâtî yoluyla akdin konusu olabilir.⁷⁵ Mezhepte sahih ve muhtar kabul edilen görüş budur.⁷⁶ Şeybânî'nin eserlerinde teâtînin değeri yüksek mallarda geçerli olacağına dair örnek olaylar vardır.⁷⁷ Hanefiler bu iddialarını yukarıda da temas ettiğimiz gibi şu şekilde temellendirmişlerdir: Akitlerin kurulmasında temel unsur sözlü ifade değil tarafların rızalarına delalet eden manalardır. Karşılıklı rıza bulunduğu sürece, değeri düşük olsun yüksek olsun tüm mallar teâtî yoluyla mübadele edilebilir.⁷⁸ Hanefilerin bu konudaki diğer delili, ticaretin karşılıklı rızaya dayanması gerektiğini ifade eden âyette⁷⁹ geçen ticaretin, değerine bakılmaksızın her türlü malı kapsayacak şekilde umumi bir ifade olarak kullanılmasıdır. Teâtî de bir ticaret vasıtası olduğuna göre, değeri dikkate alınmaksızın her türlü mal, teâtî yoluyla satım akdine konu olabilir.⁸⁰

Kerhî'ye (ö. 340/952) göre teâtî yoluyla satım akdi, insanlar arasında teâtî ile mübadele edilmesi adet haline gelen değeri düşük şeyler hakkında istihsânen câizdir. Değeri yüksek olan şeylerin teâtî yoluyla mübadele edilmesi hususunda adet meydana gelmemiştir. Bu nedenle bunların teâtî yoluyla mübadele edilmeleri câiz değildir.⁸¹ Kudûrî'nin (ö. 428/1037) görüşü de bu yöndedir.⁸²

Senhûrî, Hanefî mezhebi içerisinde teâtî akdinin kurulması ile ilgili aranan şartın ve akdin çerçevesinin bir anda çizilmeyip örfün seyri doğrultusunda tedrici bir gelişim gösterdiğini ifade etmektedir. Onun ifadesine göre, Hanefî fakihleri önceleri teâtîyi sadece değeri düşük mallarda câiz görmüşler ve akdin tamamlanması için akit sırasında hem mal hem de bedelin kabzını şart koşmuşlardır. Sonraki dönemlerde değerine bakmaksızın her türlü malın teâtî yoluyla mübadele edilmesine cevaz verirken aynı zamanda akit sırasında mal veya bedelden birisinin kabzını akdin kurulması için yeterli görmüşlerdir.⁸³ Ancak yukarıda da geçtiği üzere, Ebû Yûsuf ve Şeybânî'nin itihadlarında gerek akit sırasında mal veya bedelden

⁷⁵ Serahsî, *el-Mebsût* (Kahire: Matbaatü's-Saâde, 1324–1331), 19/31; Burhâneddin el-Buhârî, *el-Mubâtû'l-Burbânî*, 7/212; Burhâneddin el-Buhârî, *ez-Zabîretü'l-Burbânîyye*, 9/201; Tarsûsî, *Enfaü'l-mesâil*, 438-439; Bedreddin Simâvî, *et-Teshîl şerhu Letâifü'l-işârât*, thk. İbrahim Mahmûd Muhammed (Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1436/2015), 1/217; Aynî, *el-Binâye*, 6/197; Zeynüddin İbn Nüceym, *el-Babü'r-râik*, 5/453.

⁷⁶ Burhâneddin el-Buhârî, *el-Mubâtû'l-Burbânî*, 7/212; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmâi'l-babreyn ve mülteka'n-neyyireyn*, thk. Sâlih b. Abdullâh b. Sâlih el-Lühaydân-Hâlid b. Abdullâh b. Muhammed el-Lühaydân-Abdullâh b. Sâlih b. Muhammed el-Lühaydân (Feyyum: Dâru'l-Felâh, 1437/2016), 4/105-106; Tarsûsî, *Enfaü'l-mesâil*, 439, 442; Burhânüşşerîa el-Buhârî, *Vikâyetü'r-rivâye fî mesâilü'l-Hidâye*, thk. Ahmed Mahmûd eş-Şehâde (İstanbul: el-Mektebetü'l-Hanîfiyye, 1438/2017), 299; Âlim b. Alâ, *el-Fetâva't-Tatarhânîyye*, 8/231; Molla Hüsrev, *Dürerü'l-hükkâm*, 2/194; Kuhistânî, *Câmiu'r-rumûz*, 2/3; İbn Nüceym, *el-Babü'r-râik*, 5/453.

⁷⁷ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi'*, 6/531; Kâdîhan, *Fetâvâ Kâdîhan*, (Diyarbakır: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1973), 2/127; Tarsûsî, *Enfaü'l-mesâil*, 438; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, 6/252.

⁷⁸ Mergînânî, *el-Hidâye fî şerhi Bidâyeti'l-mübtedî* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, t.y.), 3/23; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmâi'l-babreyn*, 4/105-106; Zeylâi, *Tebyñnü'l-bakâik şerhu Kenzi'd-dekâik* (Bulak: el-Matbaatü'l-Kübra'l-Emîriyye, 1313-1315), 4/4; Bedreddin Simâvî, *et-Teshîl*, 1/217; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, 6/252.

⁷⁹ Nisâ, 4/29.

⁸⁰ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi'*, 6/531-532.

⁸¹ Tarsûsî, *Enfaü'l-mesâil*, 438-439; Osman b. Ali ez-Zeylâi, *Tebyñnü'l-bakâik*, 4/4; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, 6/252; Ali el-Kârî, *Fethu bâbi'l-inâye*, 2/298.

⁸² Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi'*, 6/531; Tarsûsî, *Enfaü'l-mesâil*, 441.

⁸³ Senhûrî, *Mesâdirü'l-hak*, 1/108-120.

birisinin kabzedilmesinin yeterli görüldüğüne gerekse değeri yüksek mallar hakkında da teâtînin câiz olduğuna dair örneklerin bulunması Senhûrî'nin bu iddiasını doğrulamamaktadır.

İmam Mâlik ile birlikte Mâlikîlerin çoğunluğu, teâtînin değeri düşük olsun yüksek olsun tüm mallar hakkında geçerli olacağı görüşündedir.⁸⁴ Mâlikî mezhebindeki diğer bir görüşe göre, akar gibi teâtî ile mübadele edilmesi hususunda örf meydana gelmeyen değeri yüksek mallar, bu yolla mübadele konusu edilemez. Tarafların karşılıklı rızasına delalet eden bir örf meydana gelmediği için bu gibi mallar ancak sözlü irade beyanıyla kurulan bir akdin konusu olabilirler.⁸⁵

Hanbelîlerin çoğunluğuna ve mezhepte esas kabul edilen görüşe göre, değerinin düşük ya da yüksek olmasına bakılmaksızın tüm mallar teâtî yoluyla akdin konusu olabilir. Daha önce ifade ettiğimiz gibi Ahmed b. Hanbelî'den gelen bir rivayete göre, teâtî yoluyla akit kurulması hiçbir şekilde câiz değildir.⁸⁶ Bu iki görüş yanında Hanbelî fakihleri Ebû Ya'lâ el-Ferrâ (ö. 458/1066) ve İbnü'l-Cevzî'ye (ö. 597/1201) göre teâtî, sadece değeri düşük olan mallar hakkında söz konusu olabilir.⁸⁷

Şâfiî mezhebinin teâtî yoluyla akit kurulmasını mutlak olarak câiz görmeyen meşhur görüşüne karşın İbn Süreyc (ö. 306/918), İmam Şâfiî'nin hedy ile alakalı bir meselede fiili söz yerine ikame ederek değeri düşük şeyler hakkında teâtî yoluyla kurulan satım akdini câiz gördüğünü ve kendisinin de bu kanaatte olduğunu ileri sürmüştür. Onun bu görüşünün dayanağı, yukarıda söz edildiği üzere din gelmeden önce de mevcut olan satım akdine, dinin mahiyetini değiştirmeden bir takım hükümler bağlayarak geri kalanını örfe havale etmesidir. Bu nedenle teâtîde de örfe bakmak gereklidir. Teâtî yoluyla mübadele edilmesi hususunda örf meydana gelen her şeyin, teâtî yoluyla kurulan satım akdinin konusu olması câizdir. Akar ve hayvan gibi teâtî yoluyla mübadele edilmesinde örf bulunmayan mallar ise, teâtî yoluyla kurulan bir akdin konusu olamaz.⁸⁸ Ayrıca değeri düşük mallarda teâtî ile akit kurmak yaygın bir hal almıştır. Bunun yasaklanması halinde insanlar, bu yasağı ihlal edeceklerdir. Onları bu ihlalden korumak için buna yasak koymamak gereklidir.⁸⁹

Şâfiîlerden Mütevellî (ö. 478/1086), Begavî (ö. 516/1122) ve Nevevî (ö. 676/1277) insanların satım akdi olarak kabul ettikleri her akdin satım akdi sayılacağı, buna binaen insanlar satım akdi olarak kabul ettiği sürece teâtî yoluyla kurulan akdin, değerinin ne olduğuna bakılmaksızın tüm mallar hakkında geçerli olacağı kanaatindeydi. Onlar bu

⁸⁴ İbnü'l-Hâcib, *el-Muhtasarü'l-ferî (Câmiü'l-ümmehât)*, thk. Ahmed Abdülkerîm Necîb (Kahire: Merkezü Necîbeveyh li'l-Mahtûtât ve Hıdmeti't-Türâs, 1429/2008), 5/190; İbn Abdüsselâm el-Hevvârî, *Şerhu Câmiü'l-ümmehât*, 10/8-9; Cündî, *el-Muhtasar*, 168; Hattâb, *Mevâhibü'l-celîl*, 6/13-14; Derdîr, *eş-Şerhu'l-kebîr*, 2/867; Sâvî, *Bulgatü's-sâlik*, 3/5; Demîrî, *ed-Dürer fî şerhi'l-Muhtasar: eş-Şerhu's-sagîr alâ Muhtasari Halîl fî'l-fikhi'l-Mâlikî*, thk. Hâfız b. Abdirrahmân Hayr-Ahmed b. Abdülkerîm Necîb (Katar: Vizâratü'l-Evkâf ve's-Şüûni'l-İslâmiyye, 1435/2014), 3/1301.

⁸⁵ Muhammed İliş, *Şerhu Minehi'l-celîl*, 2/462.

⁸⁶ Buhûtî, *Keşşâfü'l-kenâ*, 3/1379; Merdâvî, *el-İnsâf*, 4/263; Mustafa es-Süyûtî, *Metâlibü'üli'n-nübâ*, 3/8.

⁸⁷ İbn Kudâme, *el-Mugnâ*, 6/7; Burhâneddin İbn Müflih, *el-Mübdî*, 4/6; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kenâ*, 3/1379.

⁸⁸ Nevevî, *el-Mecmû*, 9/116-117.

⁸⁹ Minhâcî, *Cevâbirü'l-ukûd ve' muñnü'l-kudât ve'l-muvakkûn ve's-şühûd*, thk. Müs'ad Abdülhamîd Muhammed es-Sa'denî (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1417/1996), 1/206.

görüşlerini Hanbelî fakihî İbn Kudâme'nin yukarıda bahsi geçen ve bu konuda örfe müracaat edilmesi gerektiğini ifade eden sözleriyle savunmaktadır.⁹⁰ Müteahhirîn Şâfîilerin kanaati de bu yöndedir. Çünkü insanların ticarî muamelelerinde icap ve kabul sözleri kullanmaları nadir rastlanan bir durumdur ve teâtî gittikçe yaygın bir hal almaktadır. Bu akitlere cevaz verilmesi, insanlara ticarî muamelelerinde kolaylıklar sağlar ve onları haksız yere birbirlerinin mallarını yemek durumuna düşmekten alıkoyar.⁹¹ Şâfî mezhebi içerisinde üçüncü bir görüş daha vardır. Buna göre ticaretle uğraştığı bilinen kimselerin teâtî yoluyla akit kurmaları mümkündür. Ama ticaret yapmakla tanınmayan kimselerin kurdukları akitler sadece sözlü irade beyanı ile tamam olur.⁹²

Muasır İslâm hukukçuları da teâtîyi değerine bakmaksızın tüm mallar hakkında câiz görmüştür. Buna göre değeri düşük şeylerde teâtî câiz olduğu gibi, kuyumcуда bulunan bir gerdanlığın fiyatını öğrenen kimsenin satıcı ile konuşmadan onu alıp parasını vermesi de teâtî sayılır.⁹³ Kanaatimizce, taraflar arasında çekişmeye yol açmayacak şekilde akit konusu mal, hizmet veya menfaat ile bedel malum olduğu sürece, akit konusunun değerinin düşük ya da yüksek olmasına bakmaksızın teâtîyi mutlak olarak câiz kabul etmek, fakihlerinin çoğunluğunun görüşüne de uygun olarak en isabetli yoldur.

Sonuç

Akdin taraflarının sözlü irade beyanında bulunmaksızın mal ve bedeli karşılıklı rızaya delalet eden fiil yoluyla mübadele etmeleri anlamına gelen teâtînin câiz olup olmadığı, akit meclisinde taraflardan sadece birisinin mal veya bedeli kabzetmesinin akdin kurulması için yeterli olup olmadığı ve akdin kapsamı İslâm hukukçuları tarafından satım akdi çerçevesinde tartışılmıştır. Bu nedenle gerek teâtînin tanımını yaparken gerekse konu ile alakalı diğer hususları ele alırken hareket noktalarını hep satım akdi oluşturmuştur. Bununla birlikte teâtî, teâtî söz konusu olabilen akitler hakkında satım akdine göndermeler yapılarak söz konusu edilmiş, satım akdindeki bakış açıları diğer meselelere de sirayet etmiştir.

Teâtî ile alakalı hususlarda İslâm hukukçuları arasındaki görüş ayrılığının sebebi esas olarak iki noktada toplanır: a. Fiilin akdin kuruluşunda sözlü irade beyanı yerine geçip geçmeyeceği daha doğrusu fiilin kişinin rızasına delalet etmedeki rolü hakkındaki görüşleri. b. Yaşadıkları zaman ve bölgenin örfü. Tarafların akit kurma yönündeki rızalarının dışı vurulmasında sözlü irade beyanını esas alıp zaruret ve ihtiyaç dışında fiili irade beyanı kabul etmeyenler, teâtî ile akit kurulmasını mutlak olarak reddetmişler, akdin sayılan durumlar dışında sözlü irade beyanıyla kurulmasını şart koşmuşlardır. Akdin kuruluşunda sözlü irade beyanını esas kabul etmekle birlikte fiilin de, örfün ve karinelerin delalet etmesi halinde sözlü irade beyanı sayılabileceği kanaatinde olan bir kısım İslâm hukukçusu, teâtînin bu yolla

⁹⁰ Nevevî, *el-Mecmû'*, 9/116-117; İbnü'l-Mülakkin, *Ucâletü'l-mubtâc ilâ tevâbi'l-Minhâc*, thk. İzzeddin Hişâm b. Abdülkerim el-Bedrânî (İrbid: Dârü'l-Kitâb, İrbid, 1421/2001), 2/671.

⁹¹ Mustafa el-Hın, Mustafa el-Buğâ, Ali eş-Şerbecî, *el-Fıkhu'l-menbecî alâ mezhebi'l-İmâm eş-Şâfî*, (Dımaşk: Dârü'l-Kalem, 1413/1992), 6/14.

⁹² Şirbînî, *Muğni'l-mubtâc*, 2/326.

⁹³ Mustafa Ahmed ez-Zerkâ, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, 1/330-331; M. Yûsuf Mûsâ, *el-Emvâl*, 270-271.

mübadelesi örf-âdet halini alan değeri düşük mallar hakkında geçerli olacağını belirtmişlerdir. Çoğunluğu teşkil eden İslâm hukukçuları bu konuda en esnek tutumu sergileyerek rızayı tamamen merkeze almışlar, tarafların rızası olduğu sürece teâtî yoluyla akdin her türlü mal hakkında geçerli olacağını ifade etmişlerdir. İslâm'ın akit serbestisi ilkesi bu son görüşün haklılığını ortaya koymaktadır. Buna göre tarafların rızası mevcut olduğu sürece teâtî akdi, değerinin düşük ya da yüksek olmasına bakmaksızın bedeli belli olan her türlü mal, menfaat veya hizmet hakkında geçerli kabul edilmelidir. Aynı şekilde tarafların rızası olduğu sürece akit sırasında yalnızca taraflardan birisinin mal veya bedeli kabzetmesi de yeterli görülmelidir. Akitlerin teâtî yoluyla kurulmasının yaygınlık kazandığı günümüz şartlarına en uygun olanı budur.

İslâm hukukçularının teâtî konusundaki görüşlerinin oluşmasında naslara aykırı olmayan örfü dikkate almaları İslâm hukukunda örfün önemini göstermektedir. Teâtîyi baştan beri kabul eden mezhepler, bu görüşlerini örfün etkisiyle ortaya koyarken, sözlü irade beyanını şart koşan ilk dönem Şâfiî hukukçuları örfü dikkate almamışlardır. Ancak sonraki dönem Şâfiî hukukçuları örf karşısında bu görüşlerini yumuşatma yolunu seçmişler, bir kısmı değeri düşük malların teâtîye konu olabileceğini ifade ederken, diğer bir kısmı daha ileri giderek her türlü malın teâtî yoluyla mübadele edilebileceği görüşünü benimsemiştir.

Kaynakça

Adevî, Ali b. Ahmed, Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Mükremillâh (Mükerrerem) es-Saidî el-Adevî. *Hâşîye* (Haraşî'nin, Halîl b. İshak'ın *Mubtasar*'ına yaptığı şerhin hâşiyesi). Beyrut: Dârü Sâdır, t.y. (şerhin kenarında).

Ahmed b. Hanbel. *el-Müsned*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Ali Haydar Efendi, Küçük. *Dürrü'l-bükkâm şerhu Mecelleti'l-abkâm*. çevr. Raşit Gündoğdu-Osman Erdem. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2016.

Ali el-Kârî, Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Kârî el-Herevî. *Fethu bâbi'l-inâye bi-şerhi'n-Nukâye*. thk. Muhammed Nizâr Temîm-Heysen Nizâr Temîm. Beyrut: Dârü'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, 1418/1997.

Âlim b. Alâ, Ferîdüddin Âlim b. Alâ el-Enderpetî. *el-Fetâva't-Tatarhâniyye*. thk. Şebbîr Ahmed el-Kâsımî. y.y.: Mektebetü Hanefiyye, 1431/2010.

Apaydın, H. Yunus. "İrade Beyanı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/387-391. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Aynî, Bedreddin, Ebû Muhammed (Ebü's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed. *el-Binâye fî şerhi'l-Hidâye*. thk. Muhammed Ömer. Beyrut: Dârü'l-Fıkr, 1400/1980.

Bardakoğlu, Ali. "İslam Hukukunda Akit Hürriyeti ve Akdî Şartlar Açısından Bu Hürriyetin Sınırı". *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (1983): 9-29.

Baysa, Hüseyin. "İslâm Borçlar Hukukunda Akdin Konusunu Seçme Özgürlüğünün Kısıtlanmasının Temel Dinamikleri". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 23 (2014): 157-172.

Bedreddin Simâvî. *et-Teshîl şerbu Letâîfi'l-ışârât*. thk. İbrahim Mahmûd Muhammed. Beyrût: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1436/2015.

Bezzâzî, Hâfızüddîn Muhammed b. Muhammed b. Şihâb el-Kerderî el-Hârizmî. *el-Fetâva'l-Bezzâziyye*. thk. Mahmûd Matrâcî. Diyûbend: Mektebetü'l-İttihâd, t.y..

Buhûtî, Mansûr b. Yûnus b. Salâhiddîn. *Keşşâfî'l-kenâ an metni'l-İknâ'*. thk. İbrahim Ahmed Abdülhamîd. Riyad: Dârü Âlemi'l-Kütüb, 1423/2003.

Burhâneddin el-Buhârî, Burhânüddîn (Burhânü's-Şerîa) Mahmûd b. Ahmed b. Abdilazîz el-Buhârî el-Mergînânî. *el-Muhâtü'l-Burbânî fi'l-fikhi'n-Nu'mânî*. thk. Ahmed İzzü İnâye. Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1424/2003.

Burhâneddin el-Buhârî. *eş-Zabîretü'l-Burbâniyye (Zabîretü'l-fetâvâ)*. thk. Ebû Ahmed el-Adilî vd. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1440/2019.

Burhânüşşerîa Mahmûd b. Sadrüşşerîa el-Evvel Ubeydullah el-Mahbûbî el-Buhârî. *Vikâyetü'r-rivâye fi mesâilî'l-Hidâye*. thk. Ahmed Mahmûd eş-Şehâde. İstanbul: el-Mektebetü'l-Hanîfiyye, 1438/2017.

Cündî, Ziyâüddîn Ebü'l-Mevedde Halîl b. İshâk b. Mûsâ el-Cündî. *el-Muhtasar*. thk. Ahmed Alî Harekât. Beyrut: Darü'l-Fikr, 1995.

Cüveynî, İmâmü'l-Haremeyn. *Nihâyetü'l-matlab fi dirâyeti'l-meşheb*. thk. Abdülazîm Mahmûd ed-Dîb. Beyrut: Dârü'l-Minhâc, 1428/2007.

Çalış, Halit. "İslâm Borçlar Hukukunda Akit Serbestisi ve Genel Olarak Sınırlamaları". *Dini Araştırmalar*, 7/19 (2004): 269-295.

Çeker, Orhan. *İslâm Hukukunda Akidler*. İstanbul: A.H.İ. Yayıncılık, 2006.

Çetintaş, Recep. "İslam Hukuku Açısından Tedarik Sözleşmesinin Meşrûiyeti (Türk Borçlar Hukuku'ndaki Mahiyeti Bağlamında)". *Turkish Studies*, 11/12 (2016): 39-66.

Demîrî, Tâciüddîn Behrâm b. Abdillâh b. Abdilazîz ed-Demîrî el-Mâlikî. *ed-Dürer fi şerhi'l-Muhtasar: eş-Şerbu's-sagîr alâ Muhtasarı Halîl fi'l-fikhi'l-Mâlikî*. thk. Hâfız b. Abdirrahmân Hayr-Ahmed b. Abdilkerîm Necîb. Katar: Vizâratü'l-Evkâf ve's-Şüûni'l-İslâmiyye, 1435/2014.

Derdîr, Ebü'l-Berekât Ahmed b. Muhammed b. Ahmed ed-Derdîr el-Adevî. *eş-Şerbu'l-kebîr alâ Muhtasarı Halîl*. thk. Kemâlüddîn Abdurrahmân Kârî. Sayda/Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1427/2006.

Desûkî, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Arafe ed-Desûkî. *Hâşiye ale's-Şerhi'l-kebîr*. y.y.: Dârü'l-Fikr, t.y.

Dilek, Uğur Bekir. "İslâm Hukuku Açısından Genel İşlem Koşulları İçeren Akitler: İz'ân Akitleri (Türk Borçlar Kanunu Bağlamında)", *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 18 / 1 (Haziran 2018): 231-257.

Döndüren, Hamdi. “Muâtât”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/329-330. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.

Dönmez, İbrahim Kâfi. “İslâm Hukukunda Alış-Verişte Kâr Haddi Araştırmasına Dair Tenkidî Görüş: 2”. *İslâm Hukukuna Göre Alış-Verişte Vâde Farkı ve Kâr Haddi*. İslâmî İlimler Araştırma Vakfı Yayınları. IX. bs. İstanbul 1990: 151-160.

Ebû Bekir ed-Dimyâtî, Seyyid Bekrî b. Seyyid Muhammed Şettâ. *Îânetü't-tâlibîn alâ halli elfâzi Fethi'l-muîn bi-şerhi Kurreti'l-ayn bi-mühimmâti'd-dîn*. thk. Yâsir es-Seyyid Abdülazîm. Kahire: Dârü's-Selâm, 1434/2013.

Eren, Fikret. *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Yetkin Yayınları 2012.

el-Fetâva'l-Hindîyye. Diyarbakır: el-Mektebetü'l-İslâmiyye (Bulak 1310'dan ofset), 1973.

Fîrûzâbâdî, Ebû't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed. *el-Kâmûsü'l-mubît*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1986.

Gazzâlî, Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî. *el-Vecîz*. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1414/1994.

Gazzâlî. *el-Vasît*. Kahire: Dârü's-Selâm, 1417/1997.

Haraşî, Muhammed b. Abdullah, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Alî el-Haraşî el-Mâlikî. *eş-Şerbu's-sağır alâ Muhtasarı Sîdi Halîl*. Beyrut: Dârü Sâdır, t.y.

Haskefî, Alâüddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed el-Haskefî ed-Dımaşkî. *ed-Dürrü'l-miintekâ fî şerhi'l-Mültekâ (Mecman'lenbur ile birlikte)*. thk. Halîl İmrân el-Mansûr. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1419/1998.

Hattâb, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed b. Abdirrahmân el-Hattâb er-Ruaynî. *Mevâhibü'l-celîl li-şerhi Muhtasarı Halîl*. thk. Zekeriyâ Umeyrât. Riyad: Dârü Âlemi'l-Kütüb, 1423/2003.

İbn Abdüsselâm el-Hevvârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdisselâm b. Yûsuf el-Hevvârî. *Şerhu Câmi'l-ümmehât*. thk. Ahmed b. Abdilkerîm Necîb. Beyrut: Darü'n-Nevâdir, 1349/2017.

İbn Abdüsselâm, İzzeddin, Ebû Muhammed İzzüddîn Abdülazîz b. Abdisselâm b. Ebi'l-Kâsım es-Sülemî ed-Dımaşkî. *el-Gâye fî'btisâri'n-Nihâye*. thk. İyâd Hâlid et-Tabbâ'. Beyrut: Dârü'n-Nevâdir, 1437/2016.

İbn Âbidîn, Muhammed Emîn. *Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürrü'l-muhtâr*. thk. Hüsâmüddîn b. Muhammed Sâlih Ferfûr. Dımaşk: Dârü's-Sekâfe ve't-Türâs 1421/2000.

İbn Hacer el-Heytemî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Muhammed el-Heytemî es-Sa'dî. *Tuhfetü'l-muhtâc bi-şerhi'l-Minhâc*. thk. Enver b. Ebû Bekir eş-Şeyhî ed-Dağstânî. Kuveyt: Dârü'z-Ziyâ, 1441/2020.

İbn Kâdî Şühbe, Bedreddin, Ebü'l-Fazl Bedrüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Ahmed b. Muhammed el-Esedî ed-Dımaşkî. *Bidâyetü'l-mubtâc fî şerhi'l-Minhâc*. thk. Enver b. Ebû Bekir eş-Şeyhî ed-Dağstânî. Cidde: Dâru'l-Minhâc, 1432/2011.

İbn Kudâme, Muvaffakuddin, Ebû Muhammed Muvaffakuddin Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâilî el-Makdisî. *el-Muğnî*. thk. Abdullâh b. Abdülmuhsin et-Türkî-Abdülfettâh Muhammed el-Hulv. Kahire: Hicr li't-Tibâa ve'n-Neşr, 1992.

İbn Mâce. *es-Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî. *Lisânü'l-Arab*. Beyrut: Dâru Sâdır, t.y..

İbn Müflih, Burhâneddin. *el-Mübdî' şerhu'l-Mukni'*. thk. Muhammed Hasan Muhammed Hasan İsmâil eş-Şâfî. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1418/1997.

İbn Müflih, Şemseddin. *Kitâbü'l-fürû'*. nşr. Abdüsettâr Ahmed Ferrâc. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1985.

İbn Nuceym, Sirâceddin. *en-Nehrü'l-fâik şerhu Kenzi'd-dekâik*. thk. Ahmed İzzü İnaye. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1422/2002.

İbn Nuceym, Zeynüddin. *el-Bahrü'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik*. thk. Zekeriyâ Umeyrât. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1418/1997.

İbn Teymiyye, Takıyyüddin, Ebü'l-Abbâs Takıyyüddin Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddin Abdisselâm el-Harrânî. *el-Fetâva'l-kübrâ*. thk. Âmir el-Cezzâr-Enver el-Bâz. Riyad: Dâru'l-Vefâ, 1418/1997.

İbnü'l-Hâcib, Ebû Amr Cemâlüddin Osmân b. Ömer b. Ebî Bekr b. Yûnus. *el-Muhtasarü'l-fer'î (Câmiü'l-ümmehât)* (Cündî'nin *et-Tavzîb'i* içinde). thk. Ahmed Abdülkerîm Necîb. Kahire: Merkezü Necîbeveyh li'l-Mahtûtât ve Hıdmeti't-Türâs, 1429/2008.

İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddin Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî. *Fethu'l-kadîr*. y.y.: Matbaatü Mustafa Bâbî el-Halebî, 1389/1970.

İbnü'l-Mülakkın, Ebû Hafs Sirâcüddin Ömer b. Alî b. Ahmed el-Ensârî el-Mısırî. *Ucâletü'l-mubtâc ilâ tevcihi'l-Minhâc*. thk. İzzeddin Hişâm b. Abdülkerîm el-Bedrânî. İrbid: Dâru'l-Kitâb, 1421/2001.

İbnü's-Sââtî, Muzafferüddin, Ebü'l-Abbâs Muzafferüddin Ahmed b. Alî b. Tağlib el-Ba'lebekkî el-Bağdâdî. *Şerhu Mecmâi'l-bahreyn ve mülteka'n-neyyireyn*. thk. Sâlih b. Abdullâh b. Sâlih el-Lühaydân-Hâlid b. Abdullâh b. Muhammed el-Lühaydân-Abdullâh b. Sâlih b. Muhammed el-Lühaydân. Feyyum: Dâru'l-Felâh, 1437/2016.

İbnü's-Salâh eş-Şehrezûrî, Ebû Amr Takıyyüddin Osmân b. Salâhiddin Abdirrahmân b. Mûsâ eş-Şehrezûrî. *Şerhu müşkili'l-Vasît*. thk. Abdülmün'im Halîfe Ahmed Bilâl-Muhammed Bilâl b. Muhammed Emîn. Suudi Arabistan: Dâru Künûzi İşbilyâ 1432/2011.

Kacı, Temel. “Bir Finansman Yöntemi Olarak İsticrâr Akdi”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 30 (2017): 273-297.

Kâdîhan, Ebü'l-Mehâsin Fahrüddîn Hasen b. Mansûr b. Mahmûd el-Özkendî el-Fergânî. *Fetâvâ Kâdîhan (el-Fetâva'l-Hindîyye'nin kenarında)*. Diyarbakır: el-Mektebetü'l-İslâmiyye (Bulak 1310'dan ofset), 1973.

Karaman, Hayreddin. “Akid”. *Türkiye Diyanet Vakefi İslâm Ansiklopedisi*. 2/251-256. Ankara: TDV Yayınları, 1989.

Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed. *Bedâiü's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'*. thk. Ali Muhammed Muavvaz-Âdil Ahmed Abdülmevcûd. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1418/1997.

Kemalpaşazâde. *el-İzâh fî şerhi'l-İslâh*. thk. Abdullâh Dâvûd Halef el-Muhammedî-Mahmûd Şemsüddîn Emîr el-Huzâî. Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1428/2007.

Kuhistânî, Şemsüddîn Muhammed b. Hüsâmiddîn el-Horasânî. *Câmiu'r-rumûz fî şerhi'n-Nukâyê*. İstanbul: Matbaatü'l-Ma'sûmiyye, 1290.

Merdâvî, Ali b. Süleyman, Ebü'l-Hasen Alâüddîn Alî b. Süleymân b. Ahmed. *el-İnsâf fî ma'rîfeti'r-râcih mine'l-hilâf alâ mezhebi'l-İmâmi'l-mübeccel Ahmed b. Hanbel*. thk. Muhammed Hâmid el-Fîki. Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1406/1986.

Mergînânî, Burhâneddîn. *el-Hidâye fî şerhi Bidâyeti'l-mübtedi*. Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, t.y..

Menûfî, Ebü'l-Hasen Nûruddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed el-Menûfî el-Mısırî. *Kifâyetü't-tâlibi'r-rabbânî alâ Risâleti İbn Ebi Zeyd el-Kayrevânî*. thk. Ahmed Hamdî İmâm-es-Seyyid Alî el-Hâşimî. Kahire: Matbaatü'l-Medenî, 1407/1987.

Minhâcî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Alî el-Asyûtî (es-Süyûtî) el-Minhâcî. *Cevâbirü'l-ukûd ve muînü'l-kudât ve'l-muvakkîn ve's-şühûd*. thk. Müs'ad Abdülhamîd Muhammed es-Sa'denî. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1417/1996.

Molla Hüsrev. *Dürerü'l-hükkâm şerhu Gureri'l-abkâm*. thk. İlyas Kaplan et-Türkî. Beyrût: Dârü Sâdır, 1440/2018.

Muhammed Ebû Zehre. *el-Milkîyye ve nazariyyetü'l-akd*. Kahire: Dârü'l-Fikri'l-Arabî, 1977.

Muhammed İlîş, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Muhammed İlîş el-Mısırî. *Minebu'l-celîl alâ Muhtasarı Halîl*. Kahire: Dârü Sâdır, 1294.

Muhammed Yûsuf Mûsâ. *el-Emvâl ve nazariyyetü'l-akd fî'l-fıkhi'l-İslâmî*. Kahire: Darü'l-Fikri'l-Arabî, 1987.

Mustafa el-Hin-Mustafa el-Buğâ-Ali eş-Şerbecî. *el-Fıkhi'l-menbecî alâ mezhebi'l-İmâm eş-Şâfi*. Dımaşk: Dârü'l-Kalem, 1413/1992.

Mustafa es-Süyûtî. *Metâlibü üli'n-nühâ fî şerhi Gâyeti'l-müntebâ*. y.y.: el-Mektebü'l-İslâmî, 1415/1994.

Mütercim Âsım Efendi. *el-Okyânüsü'l-basît fî tercemeti'l-Kâmûsi'l-mubât*. nşr. Mustafa Koç-Eyüp Tanrıverdi. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2014.

Necdî, Abdurrahmân b. Muhammed b. Kâsım el-Âsımî. *Hâşiyetü'r-Ravzî'l-mürbi' şerhi Zâdi'l-müstakni'*. nşr. Abdullâh b. Abdurrahmân b. Abdullâh b. Cibrîn- Sa'd b. Abdurrahmân b. Kâsım. y.y.: y.y., 1416.

Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Müri en-Nevevî. *el-Mecmû' şerhu'l-Mübezzeb*. thk. Muhammed Necîb el-Mutî. Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 1423/2003.

Okur, Hüseyin. "İslam Borçlar Hukukunda İsticrâr Akdi ve Mezheplerin Konuyla İlgili Mülâhazaları". *Tasavvur/Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 5/2 (Aralık 2019): 1251-1271.

Özdemir, Ahmet. "Akitlerde İrade Beyanı", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/2 (Temmuz-Aralık 2008): 123-137.

Özdirek, Recep. *İslâm Hukukunda Akdin Sınırları*. İstanbul: Yedirenk, 2010.

Râfî, Abdülkerîm b. Muhammed, Ebû'l-Kâsım Abdülkerîm b. Muhammed b. Abdülkerîm er-Râfî el-Kazvîni. *el-Azîz şerhu'l-Vecîz (eş-Şerhu'l-kebir)*. thk. Ali Muhammed Muavvez-Âdil Ahmed Abdülmevcûd. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye 1417/1997.

Sâdık b. Abdurrahman el-Garyânî. *Müdevvenetü'l-fıkhi'l-Mâlikî ve edilletüh*. Zliten: Mektebetü ibn Hamûde-Mısrate: Mektebetü's-Şa'b, 2010.

Sadrüşşerîa, Sadrüşşerîa es-Sânî Ubeydullâh b. Mes'ûd b. Tâcişşerîa Ömer b. Sadrüşşerîa el-Evvel Ubeydillâh b. Mahmûd el-Mahbûbî el-Buhârî. *Şerhu'l-Vikâye*. Amman: Müessesetü'l-Verrâk, 2006.

Sâvî, Ahmed b. Muhammed, Ahmed b. Muhammed es-Sâvî el-Mâlikî el-Halvetî. *Bulgatü's-sâlik li-Akrebi'l-mesâlik*. thk. Muhammed Abdüsselâm Şahin. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1415/1995.

Senhûrî, Abdürrezzâk Ahmed. *Mesâdirü'l-hak fî'l-fıkhi'l-İslâmî*, Kahire ty..

Serahsî, Şemsüleimme, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed. *el-Mebsût*. Kahire: Matbaatü's-Saâde, 1324–1331.

Suğdî, Ebû'l-Hasen (Hüseyn) Rüknu'lislâm Alî b. el-Hüseyn b. Muhammed. *en-Nütef fî'l-fetâvâ*. thk. Selâhaddîn Abdüllatîf en-Nâhî. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1984.

Şeyhîzâde. *Mecmau'l-enbur fî şerhi Mülteka'l-ebbur*. thk. Halîl İmrân el-Mansûr. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1419/1998.

Şîrâzî, Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm b. Alî b. Yûsuf eş-Şîrâzî. *el-Mübezzeb fî fıkhi'l-İmâm eş-Şâfî*. thk. Muhammed ez-Zühaylî. Dımaşk: Dâru'l-Kalem-Beyrut: ed-Dâru's-Şâmiyye, 1417/1996.

Şirbînî, Hatîb, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî el-Kâhirî. *Mugni'l-mubtâc ilâ ma'rifeti meânî elfâzi'l-Minhâc*. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1415/1994.

Tarsûsî, Necmeddin, Ebû İshâk Necmüddîn İbrâhîm b. Alî b. Ahmed. *Enfa'u'l-mesâil ilâ tabri'i'l-mesâil (el-Fetâvâ't-Tarsûsiyye)*. thk. Abdullâh Nezîr Ahmed Mizzî. Beyrut: Müessesetü'r-Reyyân, 1435/2014.

Zekeriyâ el-Ensârî, Ebû Yahyâ Zeynüddîn Zekeriyâ b. Muhammed b. Ahmed es-Süneykî el-Ensârî el-Hazrecî. *Esne'l-metâlib şerhu Ravzi't-tâlib*. thk. Muhammed Muhammed Tâmir. Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1422/2001.

Zerkâ, Mustafa Ahmed. *el-Fıkhu'l-İslâmî fî sevbihî'l-cedîd*. Dımaşk: Dârü'l-Fıkr, 1967-1968.

Zeylâî, Osman b. Ali. *Tebyînü'l-hakâik şerhu Kenzi'd-dekâik*. Bulak: el-Matbaatü'l-Kübra'l-Emîriyye, 1313-1315.